

ПЕТЪРЪ САВИНОВЪ.

БЪЛГАРСКИЯТЪ
== СВЕТИТЕЛЪ

Св. Иванъ Рилски ==
и
неговиятъ манастиръ

1938 г.

ПЕЧАТНИЦА ЕЛИСЕЙ ПЕТКОВЪ — СОФИЯ

ЦЕНА 25 ЛЕВА

ПЕТЪРЪ САВИНОВЪ.

БЪЛГАРСКИЯТЪ
== СВЕТИТЕЛЪ

Св. Иванъ Рилски ==
и
неговиятъ манастиръ

1938 г.

ПЕЧАТНИЦА ЕЛИСЕЙ ПЕТКОВЪ — СОФИЯ

Монастирътъ Св. Иванъ Рилски.

Въ центъра на Балканския полуостровъ и българскитѣ земи, всрѣдъ величествената Рила, отъ преди 1000 години хвърля обилна свѣтлина единствениятъ по значение монастиръ Св. Ив. Рилски. Неговиятъ патронъ — Св. Ив. Рилски е покровителъ и бдящъ свѣтълъ духъ надъ българския народъ.

Въ миналото монастирътъ е билъ огнище на християнството, особено презъ епохата на царъ Петра и по-късно отъ тукъ положително сж излизали проповедници и учители на новопокръстения български народъ. По-късно, въ дни на робство на нашия народъ — византийско и турско — монастирътъ Св. Иванъ Рилски като неугасващъ фаръ е свѣтилъ и озарявалъ душата на българския народъ. Крепилъ е Св. Ив. Рилски вѣрата на народа, вджхвалъ му е крепка надежда. Тукъ всрѣдъ недрата на величествената Рила, народътъ е идвалъ на поклонение, като щедро е дарявалъ монастира. Тая българска святиня се е превърнала въ символъ на българщина, на нѣщо чисто народно.

Като проследимъ историята на монастира, ще видимъ, че въпрѣки превратноститѣ презъ вѣковетѣ, като фениксъ е израствалъ по-величественъ и посиленъ по значение, па дори до наши дни. Противно на много монастири, каквито въ българската земя сж били основавани, презъ първото и второто българско царство и които събитията и годинитѣ сж заличили, Рилскиятъ монастиръ продължава своето свѣтло сжществуване и става оня центъръ на българщина, какъвто историята ни го показва.

Св. Рилскитѣ монастирски килии дадоха много именити знайни и незнайни носители не само на

християнско учение, но и будители народни, служители на българщина, борци за пробуждане на народа ни.

Старитѣ български царе добре сж разбрали и затова сж ценили значението на Св. Рилската обител, като щедро сж го обдарявали съ имоти и права, знаейки добре, че това е отъ полза народу. Благодарение на това, манастирътъ, който е билъ много пжти опустошаванъ и превръщанъ въ пепелище, бърже се възстановявалъ още по-величественъ и по строежъ и по-значение. Щедроститѣ, съ които българскиятъ народъ е поднасялъ дароветѣ си, ни показватъ онова голѣмо значение, което е ималъ за него, като символъ на неугасващо народно огнище и като символъ на цѣлокупността на българския народъ.

Ако нѣкога всички материали въ България и чужбина бждатъ публикувани, ако биха се направили разкопки около манастира, вѣрваме, че ще имаме тѣй дебело подчертана великата заслуга на това духовно срѣдище. Може би ще дойде това време, за да оценимъ по-добре великитѣ заслуги на манастира и грѣящата презъ вѣковетѣ, като слънце, душа на великия български отшелникъ Св. Ив. Рилски. Но и това, което знаемъ и чувствуваме е достатъчно, за да отдадемъ всичката си почитъ къмъ великия български светецъ и на него посвятиятъ манастиръ.

И днесъ манастирътъ има велико значение за цѣлокупния ни народъ. И днесъ можемъ въ размисль между неговитѣ стени, пропити съ велики спомени, да си напомнимъ исторически истини и да видимъ истинския пжтъ на своя народъ. Заветитѣ на Св. Ивана Рилски сж за насъ едно голѣмо внушение: да търсимъ вѣчното предъ временното.

Значението на манастирътъ Св. Иванъ Рилски е дълбоко легнало въ душата на нашия народъ и той продължава все тъй масово да го посещава и да се покланя предъ останките на българския светецъ и покровителъ. И днесъ народътъ търси предъ мощите на Св. Ивана утѣха при лични несгоди и съмнения да се моли за себе си и своя народъ. Св. Иванъ и днесъ, време на скиптицизъмъ и опустошаващъ душата материализъмъ, бди надъ българската земя и благославя доброто, чистото и истината. Св. Рилска обителъ е най-голѣмиятъ български паметникъ, който е пребждалъ въ вѣковетъ, който е свидетелъ на толкова исторически промѣни и ще пребжде, за да свидетелствува за подвига на неговия патронъ и за българския народъ.

Рилскиятъ манастиръ, нѣма съмнение, има многостранно значение за нашия народъ и историята ни. Той е най-голѣмата наша съкровищница и на строително изкуство, и на живописъ. Освенъ значението му за историята, той има значение и за културата на народа ни. Всичко, което притежава е пълно огледало на духовните постижения на нашия народъ.

Независимо отъ това значение, самото му мѣстоположение срѣди най-високата българска планина — Рила, осѣяна съ стотина планински очи — езера, съ стрѣмни, чудно назжбени върхове, съ гъсти борови гори го прави сжщо тъй привлѣкателно мѣсто. Красотата на планината и езерата, които образуватъ фона и рамката на манастиря подсилватъ настроението и допълватъ силата на манастира.

Произходъ на Св. Иванъ Рилски.

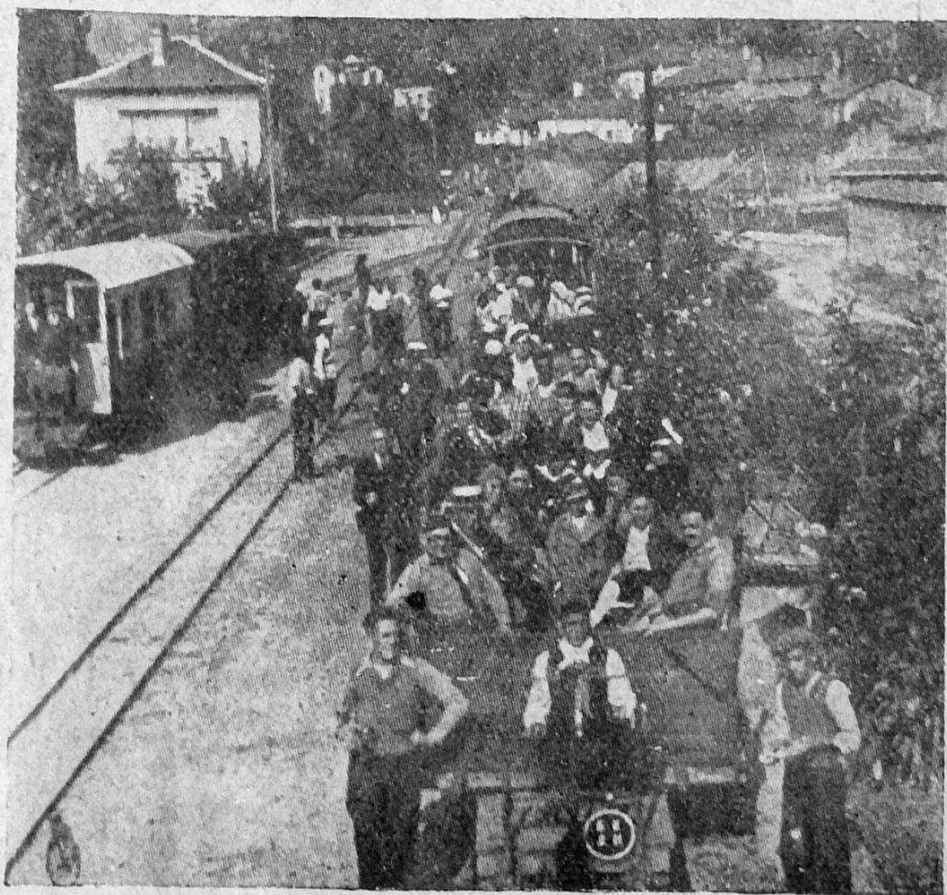
Около мѣсторождението и произхода на Рилскиятъ пустинножителъ има твърде много легенди и предположения. Но въпрѣки голѣмиятъ брой исторически сведения, още не е установено, къде е родното мѣсто на Св. Ивана Рилски и отъ каква срѣда е излѣзълъ.

Легендитѣ и житията, писани за светеца, ни посочватъ главно две мѣста: село Скрино (днешно Курило) и село Скрино, дупнишко, което отстои на $1\frac{1}{2}$ часа отъ с. Бобошево и лежи на дѣсниятъ брѣгъ на рѣка Струма. По голѣма вѣроятностъ има че Св. Иванъ е роденъ въ второто село. Тамъ се носятъ и разказватъ интересни предания около детството и живота на Св. Ивана, а освенъ туй селото Скрино е посочено въ едно отъ най-старитѣ познати намъ жития (12 в.) на Георги Скилица. Той твърди, че именно тамъ е роденъ Светеца, чиито родители били срѣдна ржка хора и имали две деца. Споредъ други жития, Св. Ивановитѣ родители били заможни хора, при които Светеца получилъ добро религиозно възпитание, което го подготвило за бж-дещиятъ му отшелнически животъ. Преданията ни го представятъ бедно сираче, което съ трудъ е изкарвало прехраната си. Изъ струмската областъ се носи една интересна легенда, която води своето начало отъ с. Скрино — предполагаемото родно мѣсто на Светеца.

1) Произходъ на Св. Ивана споредъ на роднитѣ предания.

13 или 14 годишенъ Св. Иванъ билъ взетъ за говедарче при единъ скринчанинъ. Самиятъ господаръ е билъ много суровъ човѣкъ, но Св. Иванъ търпѣлъ това заради своята прехрана. Единъ день

когато пасълъ говедата, една отъ кравитѣ преминала отсрещната страна, на р. Струма, въ мѣстността Вуковско, и тамъ се е отелила. Св. Иванъ обадилъ това на господаря си, но не посмѣлъ да прегازی рѣката, тъй като тя била силно придошла. Господарѣтъ, го нахокалъ и му заповѣдалъ на всѣка цена да доведе телето и кравата. Св. Иванъ отправилъ гореща молитва Богу, съблѣкълъ връхната си дреха, хвърлилъ я надъ водата, стжпилъ върху нея и преминалъ рѣката. Взелъ новороденото

На пжтъ за манастира.

теле и по сжщиятъ начинъ се завърналъ, като предалъ телето на господаря си, а кравата преплавала рѣката. Злиятъ господарь билъ скритъ задъ едно дърво и наблюдавалъ всичко. И когато Св. Иванъ му

предалъ телето и кравата, той билъ много изплашенъ и му казалъ, че нѣма нужда отъ ратай и да си търси работа другаде. Св. Иванъ тогава поискалъ вмѣсто припадающата му се заплата — новороденото теленце. Отъ тогава говедарчето се изгубило отъ Скрино и никой не знаелъ нищо за неговата участъ. А по късно се разчуло, че то се е оттеглило нѣкъде къмъ Руенъ (не Осоговскиятъ връхъ, едно бърдо лежащо къмъ Бобошево), въ една пещера заедно съ телето, което е станало голѣмъ волъ. Колко време е живѣлъ тукъ Св. Иванъ не е известно, но единъ день билъ откритъ случайно отъ ловци. Ловцитѣ, като видѣли Св. Ивана, поискали хлѣбъ, понеже били гладни. Само нѣколко залъка отъ него утолили глада имъ и дори останали трохи, та единъ отъ тѣхъ скрилъ трохи отъ чудотворниятъ хлѣбъ. Като поискали да си отидатъ, не сж могли да станатъ отъ мѣстата си. Едва когато Св. Иванъ ги поканилъ да оставятъ това, което сж взели, тогава могли да станатъ отъ мѣстата си. Това чудо скоро се прѣснало изъ селото. Селянитѣ помислили, че човѣкътъ, който живѣе въ гората, при пещерата, е магьосникъ и тръгнали да го гонятъ. Св. Иванъ като видѣлъ гонителитѣ, отвързалъ вола и побѣгналъ. Като стигналъ до едно равно и удобно мѣсто, казалъ на своя другарь: „Шарко, тука е добре за насъ, ала нѣма да ни оставатъ на мира, затова не бива да спираме“. На сжщото мѣсто сега се говори, че е разположено с. Доброво. (Доброво е много близко до с. Скрино и с. Бобошево).

Когато гонителитѣ щѣли да го настигнатъ, Св. Иванъ рекълъ на своя волъ: „Мърдай, воле, домърдахме, ще ни уловятъ“. Това мѣсто сега го наричатъ Мърдища, мѣстность до с. Бобошево. Най-после злитѣ хора настигнали Св. Ивана съ вола.

Св. Иванъ се качилъ на едно дърво и извикалъ на вола: „Околе, воле, хванаха ни!“ Волътъ билъ хванатъ и закланъ. Сега тази мѣстность се нарича „Околище“ и се намира западно отъ с. Бобошево. Св. Ивана по чудо не могли да заловятъ, защото той хвъркналъ къмъ канаритѣ на с. Рила, което мѣсто, дето е стѣпилъ Св. Иванъ, се нарича днесъ „Орлица“ (4 км. отъ с. Рила) На скалата има Кръстъ. Св. Иванъ не останалъ на Орлица. Ан-

Върхъ „Орлица“, гдето е спрѣлъ Св. Иванъ

гелъ Божи му се явилъ и му рекълъ: „Гледай, кжде ще падне тази звезда и тамъ да отидешъ“. Звездата паднала на мѣстото, гдето сега е пещерята. Св. Иванъ хвъркналъ и спрѣлъ на това мѣсто, посочено му отъ Ангелътъ Божий, а гонителитѣ като не можели вече да го преследватъ, спрели се и решили да си похапнатъ отъ месото на заклания волъ. Наклали огънь, седнали около огъня и посегнали да вадятъ месо отъ торбитѣ си. Но, затѣхенъ голѣмъ ужасъ, вмѣсто месо почнали да излизатъ отъ торбитѣ имъ змии, гущери и жаби и се разнесла ужасна смрадъ. Тази мѣстностъ и до сега се нарича „Смърдльовища“ — мочурлива мѣстностъ близо до с. Бобошево.

Скринци, като научили за чудесата на Св. Ивана, се убедили че той е светия, а не магйосникъ, та помолили Св. Ивана да се върне, но той не ги послушалъ. И днесъ, когато съседнитѣ на скринци селяни искатъ да ги подразнятъ, наричатъ ги светогонци.

Пещерата, обиталище, е на единъ километъръ надъ с. Скрино и днесъ се сочи, като мѣсто, дето е живѣлъ Св. Иванъ.

Преданията за Св. Ивана сж много. Неговата слава е достигнала до много далечни мѣста. Едно куриловско предание, ни разказва Иванъ Вазовъ, че нѣкога Св. Иванъ Рилски, който ужъ билъ отъ Курило дошелъ на гости при баща си въ съграде, ниятъ отъ него Куриловски манастиръ. Неизвестно защо скоро Св. Иванъ билъ принуденъ да напусне с. Курило. Като поискалъ да премине Искъра забелѣзълъ, че нѣмало лодка, за да премине, той се качилъ на една скала и ѝ заповѣдалъ да го принесе на другия брѣгъ. Курилци се изплашили, че скалата ще запуши мѣстото и ще издави всичко по полето, дали му лодка и съ нея преминалъ рѣката.

Отъ тогава скалата е останала въ срѣдата на рѣката, затова и тукъ Искъра е много тѣсенъ.

Преданията за живота и чудесата на Св. Ивана въ Рила и въ софийско, намираме и по-далечъ, напр. етрополско. Казва се, че въ нѣкоя пещера около с. Варовитецъ, Св. Иванъ основалъ манастиръ, а после по неизвестни причини го напусналъ. При Варовитецъ е манастиря Св. Троица, за който се предполага, че е основанъ отъ Св. Ивана. Отъ тукъ Св. Иванъ се заселилъ въ Рилската пустиня.

Друго едно предание имаме за Св. Ивана, че е живѣлъ най-напредъ въ с. Стобъ. Тукъ той вършилъ много чудеса и поучавалъ народа, ала стобци го изгонили като магйосникъ.

Народнитѣ предания ни даватъ Св. Ивана ту като момче отъ долно потекло, ту като момче отъ знатенъ родъ, но никжде не е изпуснато да се спомене, че родителитѣ били религиозни хора и че самиятъ Св. Иванъ е билъ възпитанъ въ духътъ на религиозното възпитание.

2) Историята за произхода на Св. Ивана.

До тука видѣхме що ни говорятъ народнитѣ предания за произхода на Св. Иванъ Рилски. Съ този въпросъ сж се занимавали много видни учени. Ще изложимъ едно отъ най-интереснитѣ мнения, това на френскиятъ ученъ Лебо.

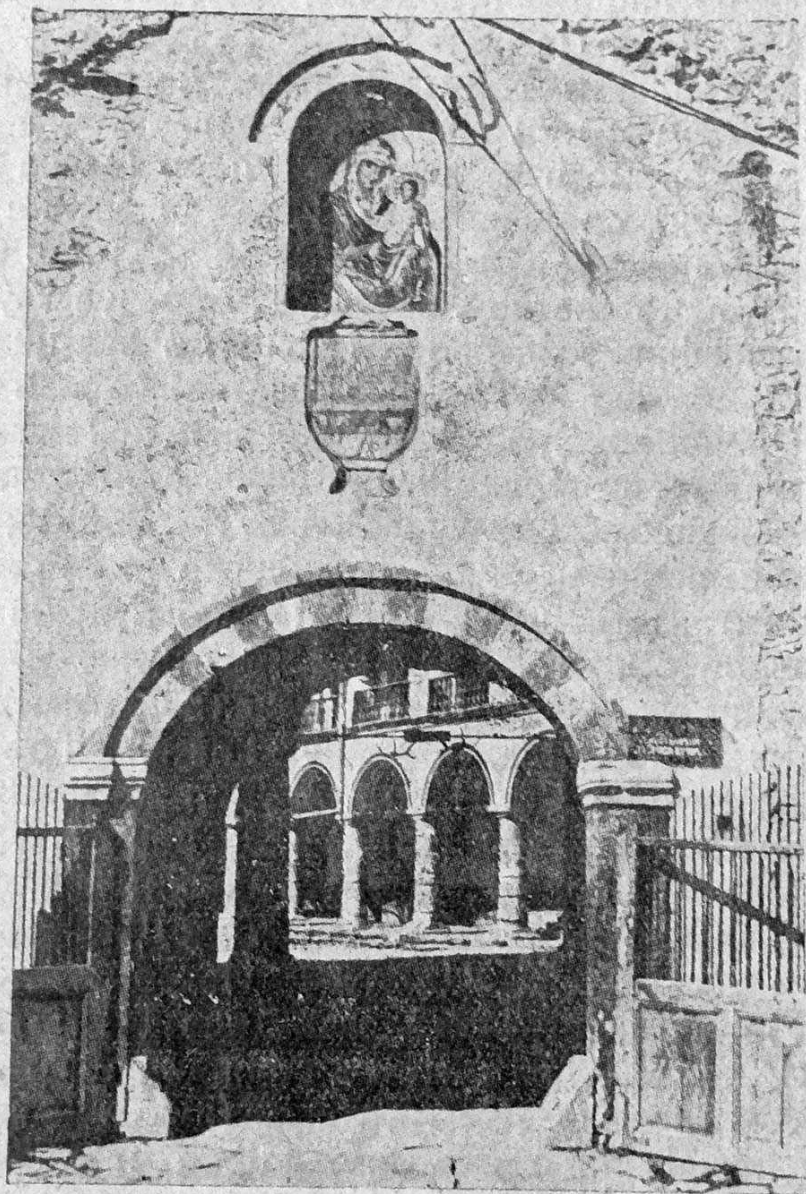
На бракътъ между българскиятъ царъ Петъръ и внучката на византийскиятъ императоръ Романъ I Лакапинъ е било гледано отъ нѣкой боляри съ голѣмо недовѣрие. Тѣ сж подозирали, че Мария ще подготви омаломощаването и падането на българското царство. Единъ отъ тѣзи будни бо-

ляри е билъ Иванъ боляринътъ. Ето какво ни разказва Лебо:

„Иванъ, Петровиятъ братъ, направи заговоръ съ нѣколко боляри противъ царя, заговорътъ, обаче, не можа да остане въ тайна. Ивана биха съ дрѣнови прѣчки, затвориха го въ единъ манастиръ и го облѣкоха въ монашески дрехи, а другигѣ съзаклятници умрѣха отъ изтезания. Романъ, за да спечели Ивана, подкрепата на единъ немирень боляринъ, който ималъ още много съзаклятници, пратилъ при българскиятъ дворъ единъ монахъ подъ предлогъ да откупи нѣколко пленници, но съ тайна заповѣдь да отвлѣче и отведе Ивана въ Цариградъ. Монахътъ съ голѣма хитрость сполучи това“.

Споредъ Лебо, Св. Иванъ е боляринъ отъ двореца на царъ Петъръ и още когато сж се водили преговоритѣ, за да се сроди българскиятъ дворъ съ византийскиятъ, Св. Иванъ (наричанъ „Иванъ боляра“) не билъ съгласень. Обаче, въ денътъ, когато дошло съгласието на византийскиятъ домъ, че Мария ще бжде дадена за жена на царъ Петъръ и още, когато сж се водили преговоритѣ, Иванъ болярътъ е билъ въ много мрачно настроение и когато запитали защо не се радва при настѣпилата въ царскиятъ домъ радостъ, Иванъ боляра отговорилъ: „Ако ми позволи величеството ще кажа истината: не бива да се сродяваме съ гърцитѣ, тъй като тѣ сж гробокопатели на отечеството ми“. Отъ тогава Иванъ боляра получилъ ненавистъта на царя и неговитѣ приближени. Тукъ вече стоенето на Иванъ боляра било невъзможно и единъ день изчезналъ и приелъ отшелничеството.

Кой е Св. Иванъ, това е единъ въпросъ още неизясненъ въ историята. Вѣрно е, че народнитѣ предания ни го даватъ като бедно момче едва из-

Източнитѣ порти (Самоковски)

карващо прехраната си и съвсемъ не съ нѣкакво образование. Но „Завета на Св. Ивана“, писмото до царь Петъръ, пѣкъ и редицата исторически предположения ни каратъ да мислиме, че Св. Иванъ е съ високо образованъ човѣкъ и то отъ знатенъ родъ. Ще подчертаеме нѣколко факта, които говорятъ

въ полза на нашето твърдение: 1) упоритостта да не приеме царь Петра и да продължава да се крие въ непристъпнитѣ гори; 2) това, че не е казалъ никому, дори и на ученицитѣ си, своето родно мѣсто; 3) голѣмото желание на царь Петра на два пѣти да иска среща съ Св. Ивана и да не бжде приетъ отъ него. 4) съдържанието на царь Петровото писмо до светеца, въ което се чувствува голѣмо разкаяние за сторени грѣшки и прошка.

Ако се спремъ на отдѣлнитѣ изрази като: „Твое Преподобие, много добре знае какви свѣтски бури вълнуватъ царскитѣ сърдца, „или“ очитѣ ми се затъмниха отъ свѣтска скръбъ и тревога“; 5) ако направиме анализъ на Св. Ивановото писмо или обръщението къмъ царь Петра: „кажете на царя, това говори братъ ти: „брате, не съ единъ хлѣбъ човѣкъ живѣе, или, ако азъ искахъ да имамъ злато и сребро, защо дойдохъ въ пустинята“. Трѣбва да предполагаме, че Св. Иванъ е ималъ особени причини, като не е искалъ да приеме царь Петра, а е приелъ, преди и следъ неговото посещение, толкова хора. (Този фактъ е отбелѣзанъ отъ Димитъръ Цухлевъ въ „Българска Църковна История“ томъ I-и стр. 557) Св. Иванъ обяснява това така: „Азъ се отказахъ заради Бога да се видя съ него“. А по нататъкъ говори: „Не мислете (вие монаситѣ) да бждете познавани отъ земнитѣ царе и князе и да бждете любими на тѣхъ (завета; църк. религ. рас. томъ III кн. III до IV стр. 145 до 154). Възможно е Св. Иванъ да е билъ отъ знатенъ български родъ (гл. Бобчевъ-Български сборникъ 1898 год. кн. VII. стр. 598, а може би и братъ на царя, за когото отчасти говори и житието за сжщиятъ (казва Св. Иоанъ) „Цареви сие глаголетъ братъ твой, брате мой, не о хлѣбъ единномъ пребиваетъ чловѣка“. Хелфердингъ Сбр. соч., томъ I, стр. 129. Всичко

това говори за едно по друго произхождение на Св. Ивана, ако се проследи основно изнесеното до сега отъ наши и чужди историци, то положително и безпогрѣшно е, че Св. Иванъ ще излѣзе отъ български знатенъ родъ.

Св. Иванъ въ Рилската пустиня.

Следъ много странствувания Св. Иванъ къмъ 930 год. вече се заселва въ Рилската пустиня. Най-напредъ въ едно хралупово дърво, но когато вече е билъ откритъ отъ овчаритѣ и нападнатъ отъ разбойници, той е промѣнилъ своето скривалище и се е заселилъ въ пещерята при сегашната постница. Тука той е прекарвалъ само въ постъ и молитва, плакалъ е молилъ се е и така е приобщилъ себе си къмъ Бога.

Славата на Св. Ивана скоро се разнесла по цѣлата околностъ и почнали при него да идватъ отъ всички страни хора, за да търсятъ неговиятъ съветъ. Съ истински бащински приемъ Св. Иванъ всѣкого е посрещалъ и изпращалъ, изцѣрявалъ е неизлѣчими болести. Скоро вестъта за голѣмитѣ чудеса на светеца прехвъркнали границитѣ на Рила планина, преминали Витоша и стигнали до Срѣдецъ. Тука вече става онова събитие, което въ Историята остава незаличимо. Подвизитѣ на Св. Ивана стигнали до царъ Петра, по това време царъ Петъръ билъ въ Срѣдецъ по работа, (проф. Иорданъ Ивановъ. „Св. Иванъ Рилски и неговиятъ манастиръ“ 1917 год.) и решилъ да потърси светеца и получи неговото благословение. Взима съ себе си войници и поема пѣтя къмъ Рила. Рила тогава е била непроходима, съ девствени гори; въ нея имало много звѣрове, и само нѣкои овчари и случайни ловци сж се решавали да влѣзнатъ въ нейнитѣ дебри. А Св.

Иванъ точно тамъ е намѣрилъ удобно мѣсто за спокойна молитва, и аскетически подвизи. По течението на вѣчно пѣнливата рѣка, се образува долина дълга около 5 часа отъ с. Рила. Разширението на долината става непосредно подъ страшнитѣ височини на Бричи-Боръ и Царевъ връхъ отъ югъ и западъ, а отъ северъ страшнитѣ Рупи съ величественитѣ Еленинъ връхъ. Св. Иванъ се е подвизавалъ все около това мѣсто, като често е промѣнявалъ жилището. Въ безименното житие е казано, че първото мѣстожилище на Св. Ивана е мѣстността „Голецъ“. Царь Петъръ се изкачилъ на върха, сега нареченъ Царевъ връхъ, като проводилъ своитѣ войници да дирятъ Св. Ивана. Мѣстото е било непроходимо, войницитѣ едва намѣрили светеца, поклонили му се и му поднесли скъпи дарове, изпратени отъ царя: злато и една златна чаша, като казали: че Царя желае да се види съ него и му се поклони. Св. Иванъ отгорилъ: „Предайте на моя братъ, че не е Богу угодно ние да се видимъ, а за златото нека знае, моятъ братъ, че на мене не ми е нужно злато. Не само съ злато и сребро може да се живѣе, азъ нѣмамъ какво да купувамъ, нито да подържамъ войска, нека златото раздаде на беднитѣ и да подържа войската си, а чашата ще пазя за споменъ и показъ на свѣта“. Тази чаша, за която се говори въ изданието на монастиря „Св. Иванъ Рилски чудотворецъ и неговия монастирь“ подъ редакцията на покойниятъ левкийски епископъ Варлаамъ, издадена презъ 1929 год., сега липсва. Въ никое друго отъ житиетата не се говори за въпросната чаша . . .

„Нека той (царь Петъръ) разпъне шатрата си на върха и запали голѣмъ огънь и азъ ще запалѣ отъ тука и подъ свѣтлината на Божия огънь ние ще се видиме“. Войницитѣ предали това на царя

и така станало. Димътъ на двата огъня се съединилъ надъ мѣстото, гдѣто е построенъ днесъ величествениятъ манастиръ, (споредъ народното предание). И така двамата се поклонили и въздали молитва Богу.

Едно отъ крилата монаст. съ изгледъ на манастира

Царь Петъръ се завърналъ въ Сръдецъ безъ да види светеца. Защо Св. Иванъ не е приелъ царь Петра? Това остава една загатка въ историята, Догатки, обаче, се правятъ много и най-различни. Ние нѣма да се спираме върху тѣхъ само затова, защото нѣма исторически документи, които да потвърдятъ тѣзи предположения. Ако вземемъ обръщението на Св. Ивана къмъ царь Петра: „Ка-

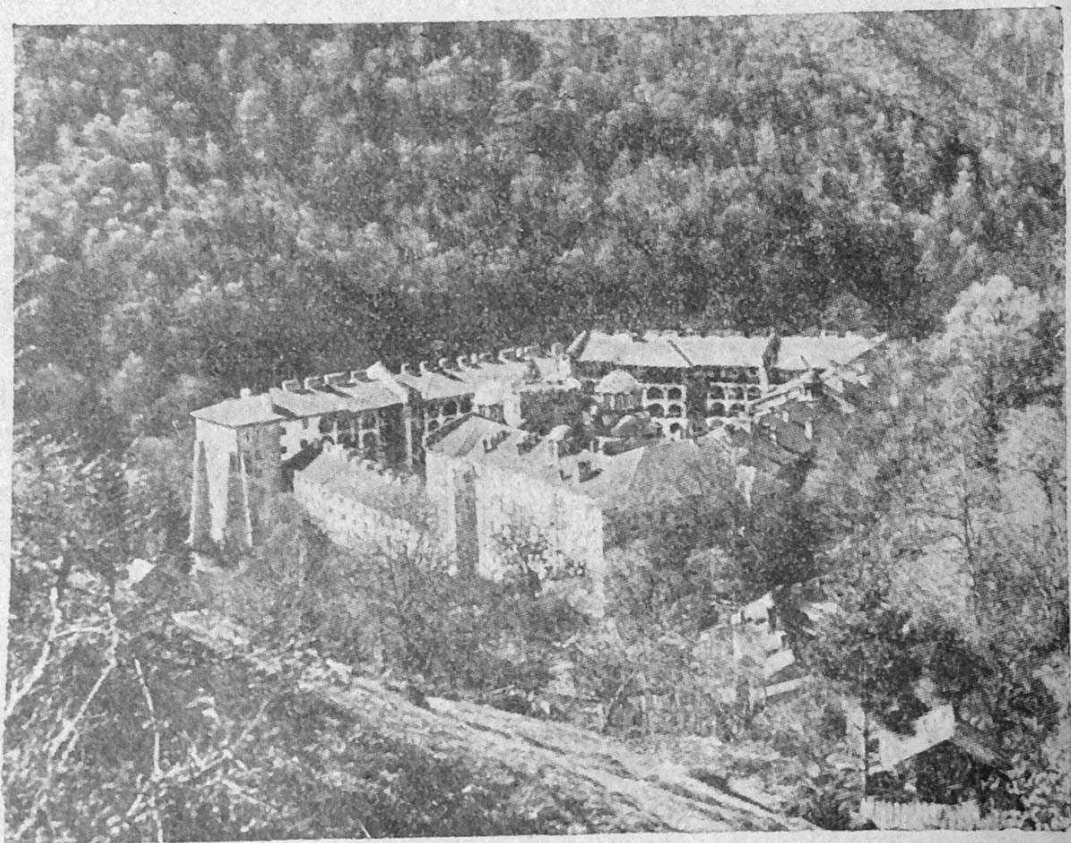
жете на моя братъ“, въ правата му смисълъ, тогава ще заключимъ, че двамата сж родни братя. На това държи твърде много нашата родна църква. Предположенията, наприм. на г. Иорд. Ивановъ и Лебо ни даватъ Св. Иванъ, като човѣкъ отъ знатенъ боярски родъ, въ последствие отдалъ се на отшелничество. Въ едно отъ житията на Св. Иванъ Рилски е предадено твърде интересно това значително историческо събитие. Ето какъ описва безимениятъ биографъ царь Петровото посещение: „Случи се тогава царь Петъръ въ Сръдецъ: придруженъ отъ много люде и войници, той тръгна да види светия отецъ и неговото прибѣжище и пристигна до рѣката наречена Рила и му рекоха: „Ето белѣга на св. отецъ и неговото прибѣжище, тамъ гдето изхожда рѣката“. И той тръгна възъ рѣката и стигна до единъ камъкъ нареченъ „Стогъ“ но не можаха да преминатъ, понеже бѣше тѣсно и стръмно, тогава отидоха въ планината наречена „Книшава“, и отъ тамъ му посочиха где се нахожда гората и камъка, гдето живѣеше Св. Отецъ, Царьтъ поиска да отиде тамъ, но като не можа, поради пустинята, проводи двама отъ слугитѣ си и имъ каза: „Като отидите тамъ, кажете на Св. Отецъ: Отче, дойдохъ да видя, ако се може, честното ти лице.“ Отговори имъ Св. Отецъ казвайки: „Идете и му кажете, царю, свети и славни отъ Бога, отъ Бога е всичко възможно, а не отъ човѣка, ако искашъ да ме видишъ и да те видя, разпъни тамъ на върха шатъръ, азъ ще задимя, ти да съзрешъ дима, а азъ шатъра, защото тѣй ни е заповядано да се видимъ. Тогава Св. Отецъ запали огънь, та се дигна димъ като стълпъ до небесата. Царьтъ видѣ знака на св. отецъ, а Св. Отецъ погледна на шатъра: па прославиха Бога и се поклениха единъ другиму. Тагава царьтъ насипа злато въ една чаша изпрати му я

казвайки: „Приеми това, отъ мое величество, да ти служи за препитание“. Св. Отецъ Иванъ взе чашата, а златото повърна,“ казвайки на царскитѣ люде, да идатъ и рекатъ на царя: „Така казва твойтъ братъ: брате мой, не само съ хлѣбъ живѣе човѣка, но и съ Божие слово, както е писано въ Евангелието, Азъ, братко, нито имамъ да въоръжавамъ войници, нито да купувамъ нѣща, затова вземи си златото, понеже тебъ много ти трѣбва, а чашата задържамъ за споменъ отъ тебе и за знакъ на свѣта.“ Па като повърна златото, чашата задържа, рече на слугитѣ да кажатъ на царя: „Стани скоро отъ онуй мѣсто, защото е праздно отдолу да не загинешъ ти и тѣзи що сж съ тебъ“. Като чу думитѣ на Св. старецъ вдигна се и си отиде. Отъ тогава това мѣсо се нарича „Царевъ върхъ“.

Въ това време около Св. Иванъ се събраха много негови последователи. Ионическото братство достигнало около 15 човѣка. Св. Иванъ е билъ винаги между своитѣ ученици Той непрестанно съветвалъ своитѣ последователи, че трѣбва да живѣятъ дружно въ общежитие, да бжедемъ смирени и винаги съ чиста молитва къмъ Бога, да не се отклоняватъ отъ неговитѣ бащински напѣтствия. Съ вѣра, че неговитѣ последователи ще вършатъ онова, което той имъ завещава, той имъ посочва за свой замѣстникъ любимиятъ си ученикъ Григорий. И следъ това поискалъ да се отдѣли въ съвършено уединение. Това станало на 25 мартъ 941 г. Следъ като се простилъ съ своитѣ братя, той се отдѣлилъ въ една пещера, за да прекара последнитѣ години отъ своя животъ въ безмълвие и молитва.

Въ пещерата Св. Иванъ е преживѣлъ още 5 години. Тукъ той е прекаралъ последнитѣ петъ години отъ своя животъ, въ непрекъснатъ постъ и

молитви, готвейки се да отиде при Бога-Отецъ. И на 18 августъ 946 год. Св. Иванъ се поминалъ. За Св. Ивановата смъртъ говорятъ Георги Скилица и патриархъ Евтими, които ни известяватъ, че е умрѣлъ на 70 години. Никой отъ ученицитѣ не зна-ялъ за смъртъта на своя учитель, тъй като Св. Иванъ билъ въ свършено уединение, безъ да има

Общъ изгледъ на манастира

нѣкой около него. Споредъ едно предание, Св. Иванъ е ималъ при себе си двама отъ ученицитѣ си и тѣ били свидетели на смъртъта на своя учитель. Тѣзи двама ученици съобщили на останалитѣ братя, които дошли и погребали своя учитель. Проф. Иорд. Ивановъ научно обяснява първото твърдение, а именно: че Св. Иванъ е умрѣлъ

самотенъ. Това се допълня и отъ народното предание, че 40 дена следъ смъртта на Св. Ивана на оставениятъ отъ него ученикъ Григорий, който е живѣлъ нѣкжде между дветѣ постници, Св. Иванъ и Св. Лука му се явило видение, което му казало, че Св. Иванъ е умрѣлъ, да отиде съ братята и да го погребатъ. Отиватъ братята, намиратъ тѣлото на своятъ учителъ и погребватъ го на това мѣсто, където и сега се намира съградениятъ отъ мряморъ гробъ. непосредно подъ самата скала и на около 20 метра западно отъ пещерата-жилище. За датата на Св. Ивановата смъртъ, 18 августъ, се знае само отъ старитѣ служби на светеца (Зографски Миней). А че е умрѣлъ обкръженъ отъ своитѣ ученици, това говори само Георги Скилица.

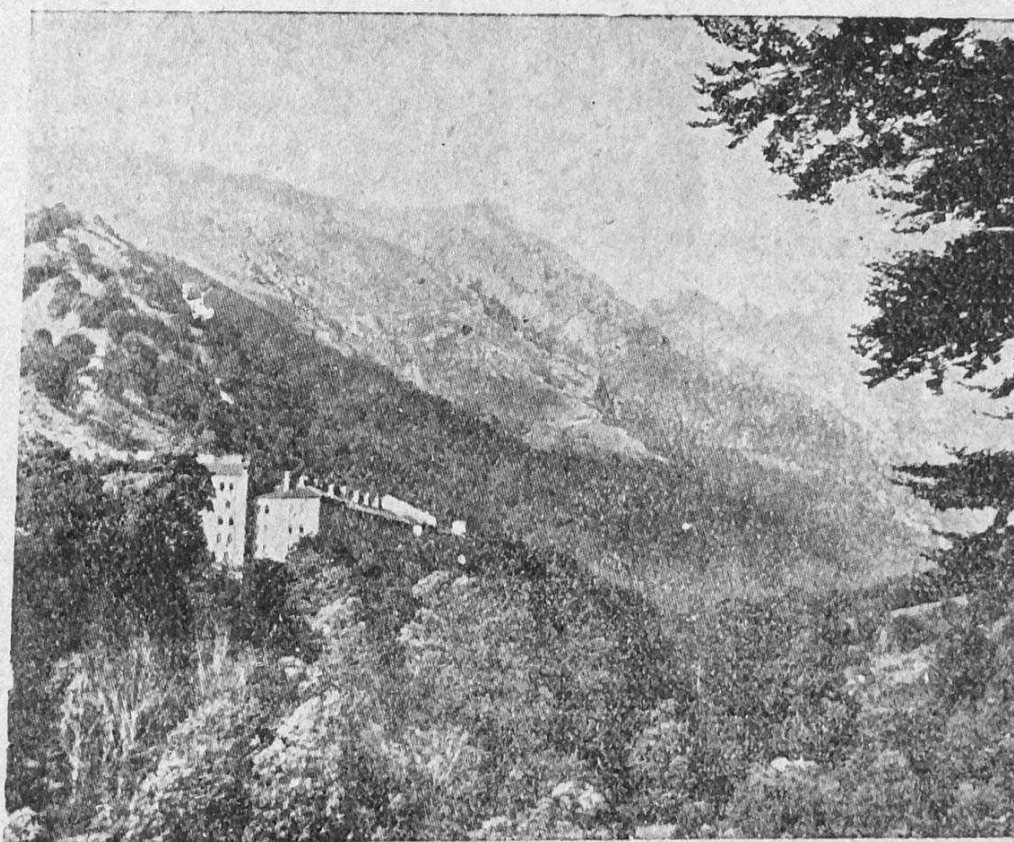
1) Странствуване мощитѣ на Св. Ивана. Св. Ивановитѣ мощи въ Срѣдецъ-София.

Срѣдецъ се е смѣталъ за единъ отъ най-важнитѣ градове на Балканитѣ, не само като търговски центъръ, но и като най-важенъ стратегически пунктъ. И въ проложното Св. Ивановото житие се говори за славниятъ градъ Срѣдецъ. И ето, че Срѣдецъ става още по-известенъ, следъ като мощитѣ на Св. Ивана били пренесени тукъ. Интересно е какъ мощитѣ на светеца сж попаднали тукъ. Скоро следъ смъртта на светеца, царъ Петъръ дошелъ по работа въ Срѣдецъ. Тукъ той поискалъ да се срещне още веднажъ съ Св. Ивана, като се надѣвалъ, че този пътъ ще може да види светеца по-отблизо и му се поклони. Обаче, вестта за смъртта на светеца осуетила желанната среща. Тогава царъ Петъръ дава нареждане да се пренесатъ мощитѣ на Св. Ивана въ Срѣдецъ. Светитѣ мощи биватъ пренесени тукъ и поставени въ така наречената

„дървена църква Св. Лука“ (сега не съществува, но се е намирала на ул. Позитано, источно нѣкжде отъ сегашната постройка на проф. у-ще „Мария Луиза“). Тукъ мощитѣ престояли много малко, докато били поставени въ новопостроената черква въ честь на Св. Иванъ Рилски, която се намирала около софийската крепостна стена. Споредъ проложното житие на Св. Ивана, тя била резкошна. Срѣдствата за строежа били дадени отъ благочестивия велможа Гръдъ. Самата църква веднага минала въ монастирско владение, станала ставропигинална и независима отъ мѣстниятъ архиерей, и се подчинила на властта на патриарха. Чудесата вършени отъ Св. Ивановитѣ мощи привличали много богомолци. Св. Иванъ Рилски пустинножителъ взелъ да се слави вече като срѣдишки. Това е запазено и до днеска въ една специална служба на софийската митрополия: „О, ти, избрано стадо Христово и вѣрни съборе, новопокрѣстени люде“, се казва въ тази служба: „елате да се притечемъ всички въ деня на честната паметъ на преблажениятъ Отца Иоана, който просия въ Рилската планина и сега дойде при насъ. Ето предъ насъ лежи неговото всечестно тѣло; то крепи у насъ чистата вѣра и събаря еретическитѣ мждрувания на ония, които не вѣрватъ въ възкресението, и следъ смъртта дава зракъ на слѣпитѣ, чрезъ него хромитѣ прохождатъ, схванатитѣ се разпущатъ, изнемощялитѣ заякватъ, бѣсоветѣ изчезватъ и нашитѣ благовѣрни царе укрепява, срещу противниците....“ Събранитѣ вѣрни прославятъ Св. Ивана не само защото той е Богу угоденъ, но и защото е излѣзалъ отъ тѣхната българска срѣда: „Радвай се, Отче Иване, ти който си наша пустинна красота, радвайсе, Срѣдешка митрополио, радвай Отче Иоане, съгражданинъ на българитѣ (профес.

Иорд. Ивановъ „Св. Иванъ Рилски и неговиятъ манастиръ“).

За чудодейното действие на мощитѣ станало известно и въ византийския дворъ. Императоръ Емануилъ Комненъ (1143 до 1180 год.) въ своитѣ постоянни воювания съ маджаритѣ и потушаване възстанията на сърбитѣ е трѣбвало често да минава презъ Срѣдецъ. Той страдалъ отъ гърчене на ржцетѣ и следъ като се намазалъ отъ маслото отъ светилника при Св. Ивановитѣ мощи, билъ из-

Манастира гледанъ отъ югъ (въ Сѣдното Рупитѣ)

лѣкуванъ. А Георги Скилица, който често билъ изпращанъ въ Срѣдецъ по царски работи, написалъ житие за светеца. Това той сторилъ отъ благодарностъ, заради изцѣривването на нѣкакъвъ неговъ неджгъ.

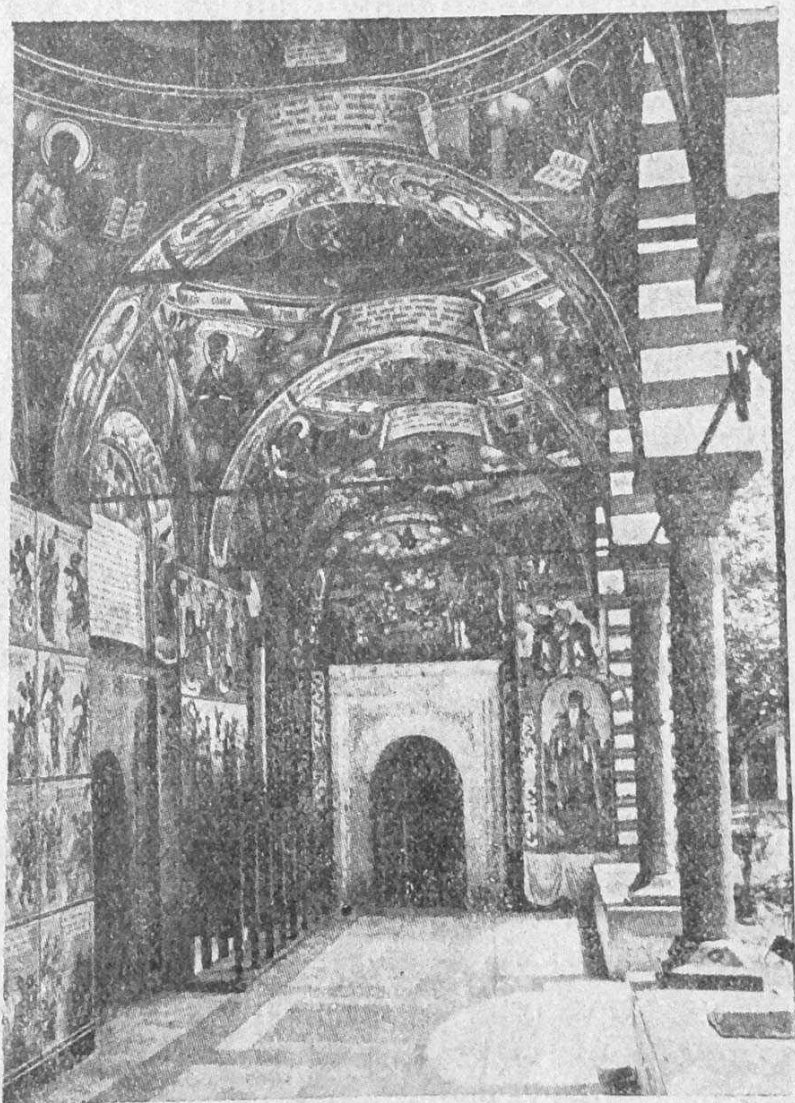
Житието е писано на гръцки езикъ, а сега запазено въ старобългарски преводъ (Н. Б. 482). Мощитѣ на Св. Ивана престоили въ Срѣдецъ около два вѣка, докато византийската империя била наново нападната отъ маджаритѣ и като че ли по Божие повеление, Св. мощи трѣбвало да излѣзнатъ отъ пределитѣ на Срѣдецъ и покажатъ своето чудодействие далечъ отъ своето отечество

2) Светитѣ мощи въ Маджарско.

Въ 1183 год. Бѣла III, маджарски кралъ, нападналъ Византия, превзелъ Срѣдецъ, Нишъ, Браничево, слѣзълъ надолу по моравската областъ, а самитѣ византийци изгонилъ нѣкжде къмъ Траяновитѣ врата. Кралътъ взелъ като трофей мощитѣ на българскиятъ светецъ и ги изпратилъ въ столицата си — Гранъ. Тука мощитѣ престоиватъ до 1186 г. Поклонението отъ страна на маджаритѣ отъ день на день се увеличавало. Тогава владиката на гр. Гранъ забранилъ да се покланятъ и целуватъ мощитѣ на Св. Ивана, като казалъ, че никжде името на Св. Ивана не е писано въ именника на светцитѣ. Има предание, което казва, че следъ тази заповѣдъ владиката снѣмѣлъ. Изплашенъ отъ Божието наказание, той самъ се поклонилъ и целуналъ Святитѣ мощи. Отъ тоя моментъ владиката проговорилъ. Това го много изплашило и помолилъ краля да се повърнатъ мощитѣ обратно въ Срѣдецъ. Следъ това кралътъ приготвилъ специаленъ ковчегъ, обкичилъ го съ злато и сребро и изпратилъ мощитѣ на византийцитѣ въ Срѣдецъ. Самъ гръцкиятъ императоръ посрещналъ мощитѣ. К. Иречекъ смѣта, че мощитѣ сж били повърнати по молба на византийския императоръ Исакъ Ангелъ. Въ това време Асѣновци вдигнали възстание въ Търново, та изпращайки мощитѣ им-

ператора мислѣлъ да смекчи ненавистьта на българитѣ.

Ние мислимъ, че други сж причинитѣ, които сж накарали маджаритѣ да повърнатъ мощитѣ на светеца въ Срѣдецъ. Нека се върнемъ малко по-назадъ. На 20 юлий 1054 год., тази нещастна дата за християнството, става раздѣлянето на църквата на източно и западно православие. Отъ 1054 год.

Притвора на мон. църква

до 1186 год., въ маджарско, католичеството е силно затвърдено. Маджарският владика е предполагалъ, че ако позволи поклонението предъ мощитѣ на св. Ивана, може да стане нѣкакъвъ обратъ у католицитѣ. И за да предотврати това, съ съгласието на краля Бѣла III, връща тѣлото на Св. Ивана обратно въ Срѣдецъ.

Самъ императора Емануилъ, както вече казахме, въ 1187 год. посрещналъ мощитѣ въ Срѣдецъ. Обаче, той не можалъ да се радва много на своята сватиня. Въ 1194 год. Асенъ I превзема Срѣдецъ отъ византийцитѣ и го присъединилъ къмъ свободното отъ гръцко иго българско царство. Заповѣдта на царъ Асенъ I е била да се пренесатъ светитѣ мощи въ Търново.

3) Святитѣ мощи въ Търново.

Царъ Асѣнь I, споредъ проложното житие, е далъ нареждане на патриархъ Василия да се погрижи да стане, колкото се може по-тържествено пренасянето на мощитѣ въ Търново, въ построената за този случай църква. Тѣлото на св. Ивана е било придружено отъ 300 войници, игумена на Рилскиятъ манастиръ Ионикия и всички монаси на манастиря. При тази тържественостъ шествието стигнало до Кръстецъ. Тукъ мощитѣ престояли седемъ дена, по нареждане на царя, понеже новостроящата се църква не била готова. Тя се строела на Трапезица. Следъ окончателното привършване на църквата, било устроено тържествено посрещане, въ което участвувалъ и самъ царя. Мощитѣ на св. Ивана престояватъ въ Търново около 250 години. Въ това време България попада въ турско робство и било забравено отъ всички мѣстонахождение.

нието на святитѣ мощи. Едва въ 1469 год. мощитѣ стигатъ до своето постоянно мѣстожителство, светата Рилска обитель.

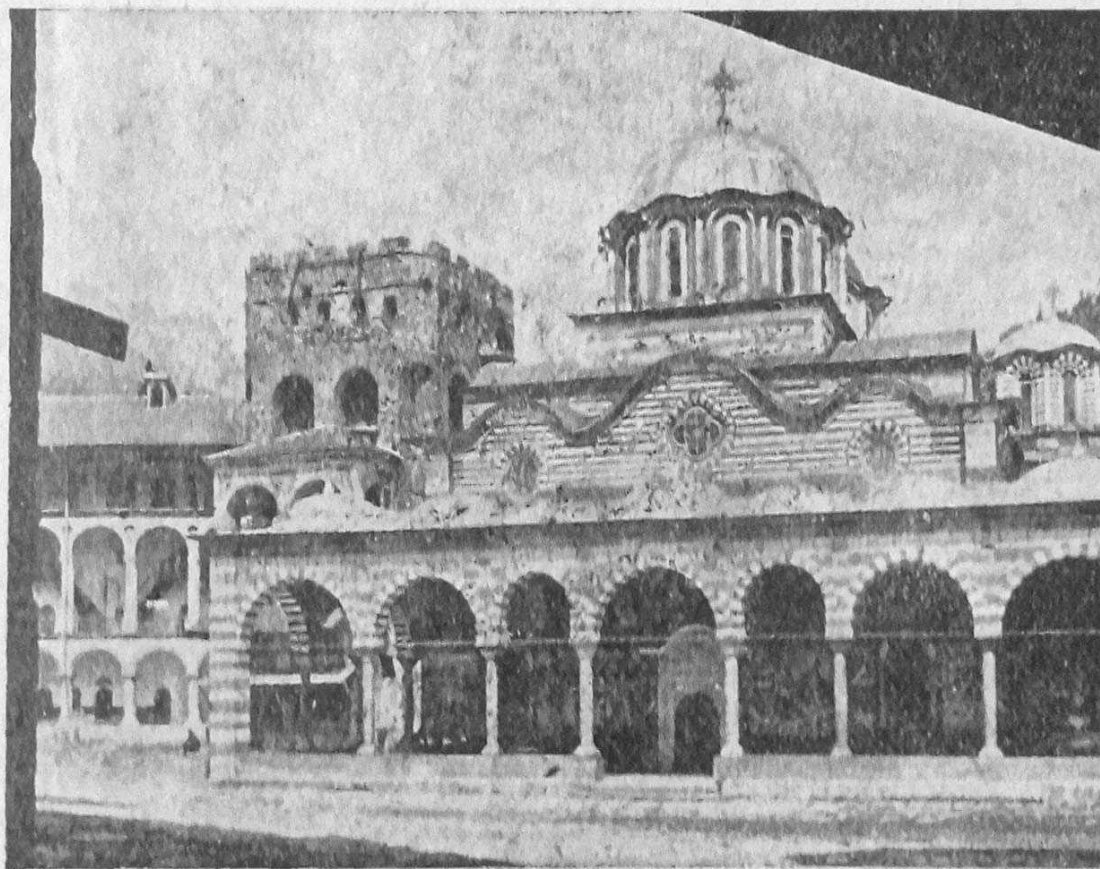
4) Мощитѣ на Св. Ивана въ Рилската света обитель.

За голѣмо нещастие, Рилскиятъ манастиръ, по това време, не е билъ никакъ добре, въпрѣки непосилнитѣ усилия на монаситѣ, начело съ своитѣ умни игумени. Но монаститѣтъ не е можалъ да цвѣти така, както искали братята. На турскиятъ престолъ идва Султанъ Мохамедъ II (1451 год. до 1481 год.) Съ неговото идване положението на манастира се чувствително подобрило. Той далъ исканитѣ права отъ братята на манастира. Презъ неговото царуване става и пренасянето на мощитѣ на Св. Ивана въ Рилската света обитель. Братята си издействували и една друга привилегия: никой не се осмелявалъ да ги безпокои, по силата на султанската заповѣдь. Братята разбрали, че липсватъ въ манастиря най-важно — мощитѣ на светеца. Султанътъ не е пречилъ за развитието на християнството. За това ни говори Димитъръ Кантакузинъ, единъ отъ съвременитѣ по пренасяне мощитѣ на св. Ивана; „презъ това време, говори Кантакузинъ, братството си поотдѣхна и се съвзе“. Но мощитѣ на Св. Ивана не могли да се намѣрятъ. Ала единъ день въ манастира достига вѣстъ чрезъ протопопъ Яковъ отъ Пловдивъ, че мощитѣ на Св. Ивана сж въ Търново и че той, когато е ходилъ по служба, лично се е поклонилъ на Св. мощи.

Братята, възрадовани отъ тази вѣстъ, веднага изпращатъ тайно двама монаси родомъ отъ търновския край, да проучатъ тази вѣстъ. Следъ известно време, монаситѣ се връщатъ въ манастиря и

донасятъ положително известие. Веднага това бива съобщено на Кало-Мария, султанката, както сж наричали жената на султанъ Мурада II, покровителка на братята въ манастиря, а самата тя отъ християнски произходъ, дъщеря на сръбския деспотъ Георги Бранковичъ. На старини и следъ смъртта на Султанъ Мурада II, тя се е оттеглила на почивка въ нейнитѣ имения въ с. Ежово до Негрита (днешно серско). Братята помолили султанката да издействува писмо, по силата на което да се взематъ мощитѣ на Св. Ивана отъ Търново, предвиждайки, че много мжчно това ще стане безъ султанска заповѣдъ. Султанката Мария е била мащеха на султанъ Мохамедъ II. Покровителката на християнството веднага отива въ Цариградъ взима потрѣбното писмо отъ султанъ Мохамедъ II, който уважавалъ твърде много своята мащеха. Султанката Мария предава това писмо на братята. Тѣ веднага се връщатъ въ манастиря съ писмото, а тука веднага се събира манастирския съборъ и бива решено: веднага да бжде изпратена една група (пратеничество) което да донесе мощитѣ на Св. Ивана. На чело на пратеничеството застаналъ братътъ на игумена на манастиря Давидъ, --иеромонахъ Теофанъ, който се е ползувалъ съ много почитъ и уважение, като ученъ и просвѣтенъ монахъ. Придружавали го иеромонахъ Варлаамъ, монахъ Геласий, попъ Иванъ отъ самоковско и др. Тѣ отначало мислѣли, че вземането на мощитѣ ще стане безъ намѣсата на официалната турска власть и поискали мощитѣ направо отъ търновци, но напраздно. Търновци не искали да дадатъ мощитѣ на своя покровителъ и работата стигнала до голѣма разпра. Тогава султанското писмо било предадено на валията (окръженъ управителъ) и по силата на султанската заповедъ мощитѣ биватъ предадени на манастирски-

тѣ брата. Никой отъ търновци не е излѣзълъ да изпрати светитѣ мощи, освенъ нѣколко бедни хора, който пожелали добъръ пѣть на монаситѣ. Натоварили сандѣка съ мощитѣ на едно муле и процесията трѣгва на северъ край р. Янтра. Султанката Мария е подарила една покривка за ковчега, обшита съ злато. Тази покривка изчезнала при едно нападение отъ нѣкаква албанска разбойническа банда, била задигната и раздѣлена помежду разбойницитѣ, като всѣки си взелъ по равна частъ отъ нея. Светитѣ мощи поели пѣтя къмъ Никополъ (понастоящемъ развалини при с. Никюпъ), за да пренощуватъ.

Църквата, въ която почиватъ мощитѣ на Св. Иванъ.

Трѣбвало да прегазятъ р. Росита (сега р. Росица), но придошлата вода изплашила братята и следъ направената молитва преминали рѣката. При приближаването на гр. Никополъ, къмъ залезъ слънце, били посрещнати отъ благочестивия велможа Богданъ, въ неговитѣ дворци, дето положили светитѣ мощи въ домашната му църква и отслужили божествена служба. Народътъ отъ града се е стекалъ да присжгствува на това българско тържество. На заранята рано, когато рилци си заминали, благочестивиятъ велможа ги снабдилъ съ всичко, каквото било нужно за пѣть. Заедно съ народа ги изпратилъ до р. Осма (сега р. Осъмъ). Пѣтуването продължило нѣколко дѣня, докато стигнали до гр. Срѣдецъ. Тукъ Святитѣ мощи биватъ поставени въ малката митрополитска църква Св. Георги (сега между ул. Княгиня Клементина и бул. Дондуковъ, срещу локала Батембергъ). Въ това време въ сжщата църква почивали тленнитѣ останки на сръбския кралъ Милутинъ. Мощитѣ на Св. Ивана били поставени до тѣзи на Милутина и стоели за поклонение петъ дѣна. Пратеничеството, като дошло до София, веднага изпратило до игумена на Рилската св. обителъ следното писмо: „До честнейшия свещеноинокъ, а намъ отецъ и игуменъ на светата обителъ на преподобниятъ и Богоносецъ отецъ нашъ Иванъ пустинослужителъ, иеромонахъ киръ Давида, и до останалитѣ во Христа братя, отъ последния между иноцитѣ Теофана, заедно съ братята. Радвайте се за Господа, че излѣзохме отъ предѣлитѣ на европейскитѣ предели и спомогнати съ всичко отъ Божията благодать и Вашитѣ молитви, заедно съ всечестната рака на Преподобния, сега се нахождаме въ сръдешкия градъ, кждето ще останеме петъ или шесть дѣна, следъ което ще се запжтимъ за манастира. Това

като узнае, ваша светиня, помолете се за насъ, и побързайте да излѣзнете на среща на светеца съ подобающа честь“.

Светитѣ мощи били отру-
пани съ дарове
отъ страна на
народа. Нѣкоя
богата жена да-
рила една хуба-
ва рака (ков-
чегъ) отъ не-
гниещо дърво,
а мжжътъ ѝ
ктиторъ Георги
подарилъ по-
кривка за нова-
та рака. Следъ
това престоява-
не, монаситѣ
трѣгнали за свя-
тата обитель
при стечение на
хиляденъ на-
родъ отъ града.
Изпращането на
свитеца, трѣбва-
ло да стане раз-
кошно, но по-
мислили, че ако
се излѣзе по
улицитѣ, обле-
чени съ хубави
одежди може би
турцитѣ да се
нахвърлятъ върху тѣхъ и да имъ напакостятъ. Затова
решили да направятъ провождането на мощитѣ,

Олтарната врата (въ дѣсно частъ отъ
ковчегъ съ мощитѣ Св. И.

колкото се може по-скромно. И така шествието тръгнало къмъ с. Княжево, отдето народътъ започналъ да се завръща и само боляритѣ и свещеницитѣ съпроводили шествието до мѣстността Лешници, до с. Владая. Отъ тука, презъ селата Църква, Диканитѣ, стигнали с. Друганъ.

Уведомени за приближаването на светитѣ мощи, игуменъ Давидъ и братята на манастира излѣзли да ги посрещнатъ до с. Германъ (сега с. Джерманъ). Тамъ престояли едно денонощие и тръгнали къмъ с. Рила. На 28 юний 1469 год. мощитѣ на светеца пристигнали въ манастирския метохъ Орлица и били поставени въ новопостроената отъ игумена Давидъ църква Сз. Петъръ и Павелъ. На следния день, 29 юний, билъ празника на храма Орлица. Народътъ останалъ да пренощува, дошелъ и епископъ Иосифъ, роленъ братъ на игумена Давидъ. На другия день, 30 юний, потеглили за манастира. Останалитѣ хора отъ рилското братство сж излѣзли да ги посрещнатъ до метоха Върбица. Най-после, следъ 500 годишно странствуване, мощитѣ на св. Ивана се намѣрили на своето постоянно мѣстожителство. На 30 юний 1469 год., следъ като сж изминали следния пжтъ : Рила—Срѣдецъ—Маджарско (гр. Гранъ) — обратно въ Срѣдецъ—Търново—Рила, се връщатъ въ манастиря.

Голѣмо тържество станало на другия день, първи юлий, при стечение на много народъ. Въ този день велможата Димитъръ Кактакузнъ е съчинилъ специална тържествена служба. А на самото тържество самъ той е произнесалъ тържествено слово въ честь на светеца. И до сега на 1 юлий всѣка година, Рилската света обителъ чествува този день съ тържествена служба. Обѣдътъ ка братята става при специална церемония съ подобаеща тържественостъ. Презъ време на обѣда

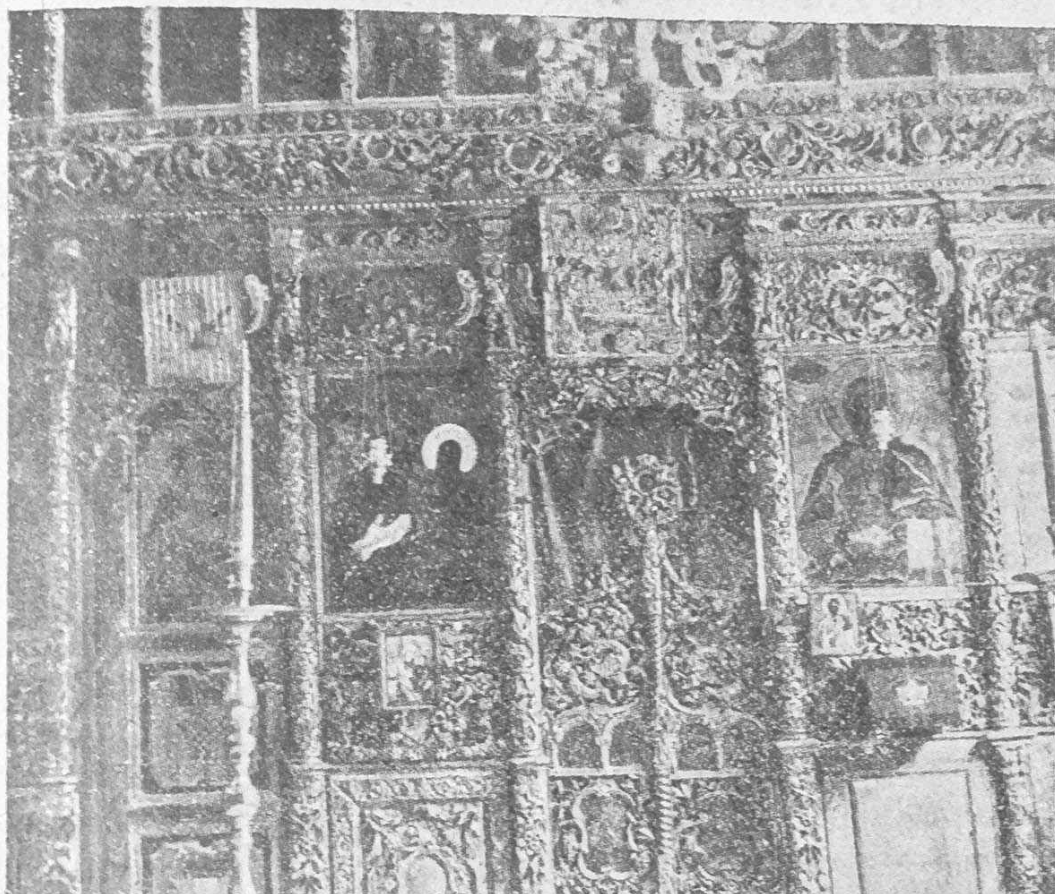
дежурният монахъ чете житието на св. Ивана. Много народъ се стича на този день и въпрѣки голѣмия брой спални помѣщения, много отъ поклонитѣ оставатъ да пренощуватъ по коридоритѣ, но съ нетърпение чакатъ камбанния звънъ да прозвучи въ полунощната тишина и повика богомолцитѣ въ храма. Всѣки съ благоговение пристѣпва и коленичи предъ нетленнитѣ мощи на Св. Ивана и съ дълбока вѣра отправя молитви къмъ Бога. Тука човѣкъ неволно се пренася въ онѣзи събития, съ които завършва една епоха отъ историята на манастира. Съ идването на мощитѣ у братята закрепнала една мощна вѣра, която имъ дала сили да издигнатъ манастиря до едно светилище, една крепостъ на българския духъ.

История на манастира.

Следъ всичко това, което описахме до тука, се вижда, че здравата основа на днешния манастиръ е положена въ X вѣкъ и, че пренасянето тѣлото на св. Ивана въ Сръдецъ, не е прекъсвало съществуването на братството. То не се разпиляло, а продължило да тачи заветитѣ на своя учителъ. Въ XI вѣкъ Рила попаднала подъ Византия заедно съ манастиря. Въ края на XII вѣкъ, въ 1195 г., манастирътъ влѣзналъ подъ българска властъ, по времето на царъ Асенъ I. Въ царъ Шишмановата грамота се споменава, че манастирътъ е билъ даряванъ отъ следнитѣ български царе Асенъ I и Каломанъ II. Въ първата половина на XIV вѣкъ манастирътъ е билъ възобновенъ отъ севаста Хрельо. Първото мѣсто на манастира се предава, че било между дветѣ постници, нейде долу въ ливадитѣ. Хрельо построилъ манастира на сегашното

мѣсто. Това не е историческо предположение, тъй като има документи, които потвърждават (за живота на Хреля има достатъчно сведения, събрани въ труда професоръ Иорданъ Ивановъ).

Нека видимъ кой е този Хрельо? Владетель, нѣкжде въ струмишката област, тѣй е признавалъ ту сръбската, ту византийската власт, споредъ времето и обстоятелствата. Въ 1335 год. Хрель построилъ църква и кула. Кулата и днесъ е запазена, църквата е била каменна, изработена въ сжщата архитектура, както и кулата и била много красива, както твърди Неофитъ Рилски, „дори прекрасна“. Пожарътъ въ 1833 год. е унищожилъ църквата и всички други постройки. Единствена кулата останала невредима. Тя е твърде интересна по своя строежъ: висока 25 м., широка 11 на 10·50 м.. съградена е отъ камъкъ, тухли и хоросанъ. При входа има 19 дървени стѣпала (тѣ сж новъ строежъ). При свършването на дървенитѣ стѣпала предъ очитѣ ни се открива врата съ размѣри 2·50 на 1·20 м. Въ дѣсно отъ самата врата има отворъ за подземие, въ което се слиза чрезъ четири стѣпала до една нова врата. Отъ тука надолу стѣпала вече нѣма. Предъ очитѣ ни се разкрива подземие дѣлбоко 1·50 м. Долу, на пода, има поставена една верига дълга 48 см. и на нея щипци прихванати здраво за веригата. На единъ метъръ и половина северно отъ прикованата верига има голѣма халка прикрепена върху грамаденъ обълъ камъкъ. Тя е сжщо желѣзна. Както съ право забелѣзва Неофитъ Рилски, тукъ е било мѣсто за наказание, т. е. затваряни сж били престѣпници. Въ по-последно време това подземие е служило за скривалище.

Олтара Св. Иванъ Рилски.

Нагоре стълбитѣ [сж тѣсни, колкото човѣкъ да може свободно да върви. До върха има 57 каменни стѣпала. Самиятъ връхъ на кулата е назъбенъ, нѣщо характерно за сръдновѣковнитѣ кули. Той има 14 отвори (бойници) Ясно личи, че кулата е строена съ отбранителна целъ. На всѣки етажъ има по четири отвори (мазгали), които сж служили за бойници, а на всѣки етажъ, предимно въ жглитѣ, по единъ отворъ въ полегато положение, подобно на водосточнитѣ трѣби, презъ които отвори сж се пускали да текатъ горещи масла и вода, щомъ

като противникътъ се е приближавалъ до самата кула. Отъ надписътъ, вграденъ на южната страна съ червени тухли, личи, че Хрелъ е строилъ кулата презъ времето на сръбския кралъ Стефанъ Душанъ и то съ негови сръдства въ честь на Св. Ивана и Св. Богородица. Историята на манастира и името на Хреля сж свързани съ нѣколко важни и исторически събития. Къмъ 1342 год. Хрелъ решилъ да се освободи отъ властта на Стефанъ Душана и официално призналъ византийцитѣ, като миналъ подъ покровителството на Кантакузина, отъ когото и получилъ титлата кесаръ. Не се минало много време и Кантакузинъ сключилъ съюзъ съ Душана и на 16 августъ 1342 год. Хрелъ останалъ безъ никаква подкрепа. Уплашенъ, че може да бжде убитъ, той приелъ монашество, като получилъ името Харитонъ. Една година по късно на 27 декемврий 1343 год. Хрелъ бива убитъ отъ хора платени отъ Стефанъ Душана. Сега е запазена Хрельовата надгробна плоча въ музея на манастиря, счупена на три части. Отъ нейния надписъ личи, че той е билъ смѣтанъ за голѣмъ благодетель и е билъ дълго време оплакванъ.

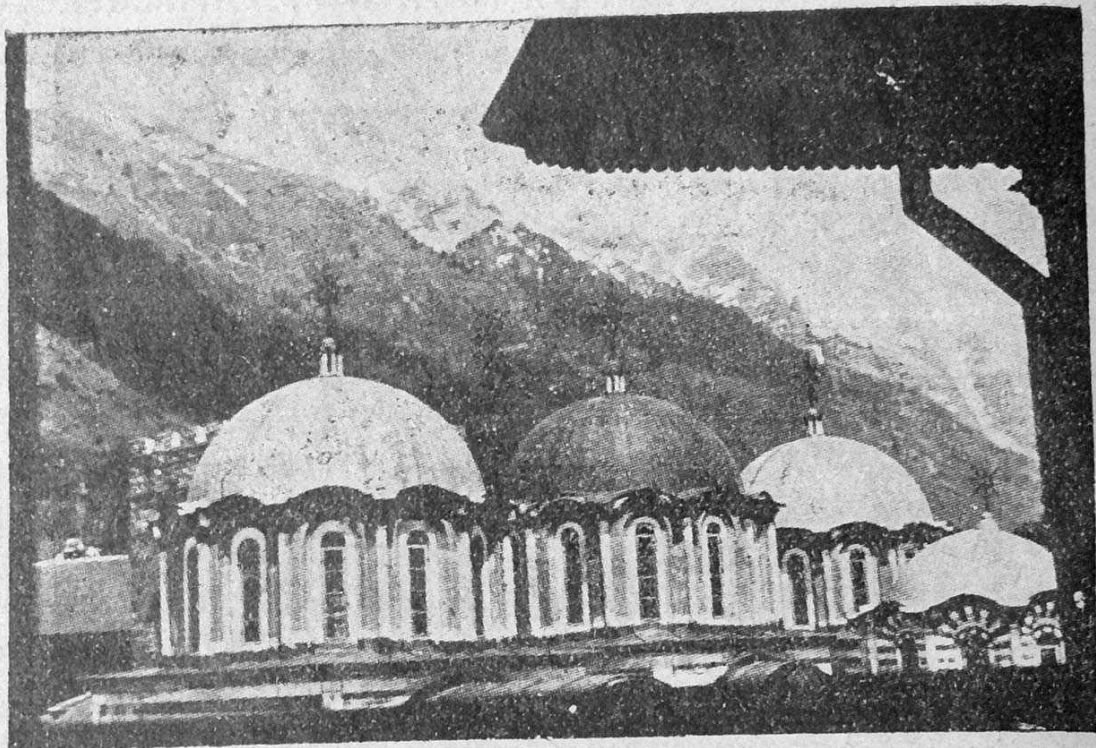
2) Рилскиятъ манастиръ подъ турско робство.

Следъ падането на София подъ турско робство, презъ 1382 год., и следъ битката при Косово поле въ 1389 год., Рилскиятъ манастиръ останалъ въ ржцетѣ на единъ отъ васалитѣ на султанъ Мурада — князь Константинъ. Той съединилъ Дупнишката и цѣлата Рилска областъ. Когато София била въ турски ржце всрѣдъ манастирското братство настъпило голѣмо смущение. Монаситѣ се страхували да не бжде манастирътъ разграбенъ и

затова прикрили редица документи, скжпоцености и ржкописи. А въ 1385 год. бива преписанъ и Св. Ивановия заветъ. Когато войската на султанъ Мурада минала край Дупница манастирътъ билъ запазенъ, благодарение на князь Константина. Отъ това време манастирътъ се радвалъ на покровителството на официалната турска власть, за което ни свидетелствуватъ много документи. Въ края на XIV в. и въ началото на XV в. манастирътъ си запазилъ всички права, утвърдени съ фермани отъ султанъ Баязидъ I (1388 до 1402 год.) и отъ султанъ Мохамеда (1413 до 1421 год.) Въ манастирската библиотека-музей и до днесъ сж запазени фермани издадени отъ султанитѣ Баязидъ ханъ I Илдаръмъ и Мохамедъ Челеби ханъ I. Отъ Баязида има запазена една заповедъ, издадена на 30 октомврий 1402 год., която нареждв да се зачитатъ правата на манастиря. Манастирътъ не се е радвалъ много на тѣза права. Съ идването на султанъ Мурада II (1421 до 1451 год.) манастирътъ изпадналъ въ окаяно положение, монаситѣ били разгонени, а сградитѣ разрушени. Владиславъ Граматикъ казва, че всичко било изгорено и единствена хрельовата кула стърчала.

з) Обновление на манастира.

Следъ много мъжи, прекарани отъ братята, Рилскиятъ манастирь почналъ да се обновява постепенно. Съ идването на султанъ Мохамеда II (1451 до 1481 год.), манастирътъ получилъ наново всички свои права. Димитъръ Кантакузинъ ни запознава подробно съ добититѣ права на манастиря. По това време става и пренасянето на мощитѣ на светеца. Обновители на манастиря се язватъ тримата братя Иосифъ, Давидъ и Теофанъ, синове на

Кубетата на църквата (въ дъното рупитѣ)

крупнишкия епископъ Яковъ отъ с. Граница, кюстендилско. И тримата сж игуменствували. Следъ смъртта на Иосифа двамата братя били въ Света-Гора. Тукъ тѣ подписватъ договоръ съ руския манастиръ св. Пантелеймонъ на 1466 г. Презъ тѣхното игуменство манастирътъ се разцѣвтѣлъ отново. Сградитѣ една следъ друга се увеличавали, дарения се трупали едно следъ друго, писатели и книжовници работили и творили за българщината. Игуменътъ Теофанъ събралъ редица ценни книги, като: Сборника на Владиславъ Граматикъ отъ 1479 год., Сборника на попъ Гаврила 1480 г., Сборника на Мардария отъ 1483 год. и пр. Запазенъ е и ферманътъ на султанъ Баязидъ II отъ 1498 год. До 1833 год. манастирътъ билъ ту покровителствуванъ, ту изоставянъ. Но въпрѣки всичко, той не е преставалъ

да пръска свѣтлина изъ цѣла България. На 13 януарий 1833 год., въ манастиря избухналъ стихиенъ пожаръ. Огнената стихия подпомогната отъ силниятъ вѣтръ, унищожила всичко освенъ хрельовата кула.

4) Църквата и манастирскитѣ сгради възобновени.

Веднага следъ унищожаването отъ пожара на църквата и сградитѣ, било поискано ново позволително за строежъ и на 10 ноемврий 1333 год. било получено, но съ изричната забележка основитѣ да се поставятъ на старитѣ такива и формата да бжде такава, каквато е била преди изгарянето имъ (турски документи стр. 290). Въпрѣки всички трудности, манастирскитѣ братя започнали строежа на манастира усилено. За главенъ майсторъ билъ повиканъ майсторъ Павелъ отъ с. Кремлинъ, костурско. Работата почнала веднага и въ дветѣ направления: църквата и келиитѣ, готварницата, разни складове, библиотека и пр. Постройкитѣ около църквата представляватъ единъ неправиленъ четирижгълникъ, както е позволявало мѣстото. Това особено ясно личи, като се погледне отъ терасата на хрельовата кула. Гледката отъ тукъ е чудно красива. Изграждането и зографисването и резбитѣ продължавали 25 години.

Изработенитѣ стенописи преставляватъ една грамадна художествена галерия. Въ постройската на манастира най-голѣмо участие сж взели самоковскитѣ и разложкитѣ майстори. За това ни свидетелствуватъ редица надписи и документи. При влизане въ църквата, въ дѣсно при първия прозорецъ, има надписъ, въ който се казва, че петѣхъ кубета сж зографирани отъ Захарий Христовичъ, синъ на

Христо Димитровъ отъ с. Доспей. самоковско. Въ изписването на черквата сж взели още участие: Димитъръ Молеровъ отъ Банско, който е изписалъ църквата св. Лука въ 1799 г., Симеонъ Молеровъ, Христо Зографа, Станиславъ Доспейски, синъ на Димитъръ Христовъ, Иванъ Образописовъ, самоковецъ, и синоветъ му Никола и Димитъръ, Коста Петровъ самоковецъ, Иванъ Николовъ, самоковецъ и др.

Нека разгледаме този цененъ приносъ на тѣзи труженици въ областта на иконописа. Съвършенството на самоковци и банчани тукъ достига своя връхъ. Благодарение на тѣхнитъ странствувания, тѣ сж могли да научатъ иконолистството съ най голѣми тънкости. У тѣхъ ние намираме различни влияния, но славянското преобладава. Стенописитъ сж работени почти подъ славянско влияние, додето въ строежа намираме чисто византийска архитектура, пренесена отъ светогорскитъ манастири. Но има нѣщо, което действително е единствено и не срещаеме никжде другаде. Ако разгледаме особено всички олтарни врати на четиринадесетъхъ църкви, намиращи се тука, ще намѣриме една голѣма разлика между тѣхъ и църквитъ строени въ другитъ части на България. Въ долната дѣсна страна сж изработени образи на светии, или или изцѣло сцени изъ свещената история (на вратата на олтара при църквата Покровъ Св. Богородица намираме Благовещение). Въ другитъ църви въ България намириме само едно цвѣте и то въ виолетовъ тонъ. Символиката на този образъ е следната: на Дева Мария е дадено цвѣте, за да роди синъ Божий. Изобщо въ стенописитъ преобладава червениятъ тонъ. Въ притвора на централния храмъ, на стенописитъ, виолетовия тонъ е избѣлѣлъ малко и се е получило морско синьо, но

ако се вгледа човѣкъ по-внимателно ще види чисто виолетовия отенѣкъ.

Тѣзи два цвѣта, виолетовия и червения сж били намѣрени и използвани отъ българската жена, която ги приложила въ народната ни шевица. Благодарение на тѣзи цвѣтове, които водятъ своя произходъ отъ иконописа, на много мѣста сж се създали традиции, които и до днесъ се тачатъ. Ако заобиколиме с. Бѣла, русенско, Ченге, айтоско, Сладѣкъ Кладенецъ, старо-загорско, и още много други села, намираме интересни традиции, които лично съмъ наблюдавалъ. Въ деня на свадбата, когато момѣтъ трѣгне съ сватовеѣ, за да взематъ момата отъ моминитѣ двори, при излизането отъ своя домъ на врата му се поставя кърпа (пешкиръ, месалъ дълъгъ 2.50 м. широкъ 60 см., крѣщата на кърпата по дължината 32 см. сж бродирани фигури въ неправилна геометрична постройка цѣлата въ виолетовъ тонъ. Тази кърпа момѣтъ, носи съ себе си до момента, когато трѣбва да прескочи прага на моминитѣ двори. При приближаването на свадбаритѣ, две моми, другарки на булката стоятъ отъ дветѣ страни на портата и предупреждаватъ зетя да прекрачи съ дѣсния си кракъ, и мигновено взиматъ кърпата, подаватъ я на други моми, които чакатъ, а тѣ слагатъ друга съ сжщата дължина и широчина, само че бродерията е вече червена и въ правилни геометрични фигури. Отъ тукъ момѣтъ и момата отиватъ къмъ църквата, кждето ще трѣбва да получатъ нейната благословия. Баба Неда Станкова отъ русенска Бѣла ми разказа защо става това: „Само затова, казва баба Неда, защото при олтаря на църквата има цвѣте въ този тонъ, червеното, и само за това, защото въ черква иконитѣ по стениѣ сж червени, а подъ иконитѣ момчето и момата си даватъ клетва за вѣрностъ и

се прекланятъ предъ олтаря“. Ето до где е стигнало народното повѣрие, колко красиво, бихъ казалъ колко поетично и съ каква дълбока смисълъ е схванато значението на цвѣтоветъ. Горната традиция се тачи и въ Западна Македония, само че тамъ става съ риза вмѣсто съ кърпа, на която сж бродирани ржавитъ и пазвата.

Най-ценното въ Рилския манастиръ сж, повтаряме, неговитъ стенописи. Тѣ оставатъ незаличими въ паметта на посетителя. Ако разгледаме стенописа въ дѣсно отъ главната врата на храма, стенописа Матеръ Божия, работа на Захарий Христовичъ, зографъ отъ с. Доспей — самоковско, човѣкъ неволно се пренася въ великото творение на Викторъ Васнецовъ, работено въ киевския Владимировски съборъ. Васнецовъ е дълбоко религиозенъ човѣкъ и единъ отъ най-голѣмитъ изразители на руското искуство. Гледашъ Васнецовата Бого-Матеръ ти става нѣкакъ тжжно на душата, сжщо като следъ многогодишно скитане, далечъ отъ родината си, завърналъ се при родната си майка, следъ като си разпилѣлъ дѣтската чистота на душата си. И ти става нѣкакъ срамно, боли те за вътрешната небрѣжностъ и нечистота, съ която си дошелъ при майка си. Не смѣешъ да я погледнешъ. Като че ли си готовъ да паднешъ на колене предъ нея и да искашъ прошка, а въ тоя моментъ дѣсницата на Божията Майка, чувствуващъ, че те гали и чувашъ да шепне, „майка, каято обича, тя знае и да прощава“. Като че ли срамътъ и скръбта се губятъ, въ душата ти наставка миръ. Ако разгледаме творението на Захарий Христовичъ, Матеръ-Божий, нѣма да я поставимъ по-доле отъ Васнецовата. Погледъ милъ, благъ, съ разгърнати ржце, като че ли чувашъ да вика къмъ болнитъ и осиротели духовно, като чели повтаря ду-

митъ на Спасителя: „Елате при мене всички трудящи се и обременени, и азъ ще Ви успокоя“. Застаналъ предъ това творение на Захарий Христовича, чувствуващъ, че Богородица те посреща не съ заплаха за наказание, а съ майчинска любвеобилност. Гордостъта на българина е тази, че ако и необятната руска земя да даде на свѣта голѣми художници, които съ своитѣ творения да обезсмъртиха себе си и народа си, то нашитѣ зографи, като Захарий Христовича, падоха на своята малка, но трудолюбива и китна Българиия, паметници като зографията въ Рилската света обителъ, които никога не могатъ да бждатъ заличени, а оставатъ во вѣки вѣковъ.

Не е само това въ Рилскиятъ манастиръ, което гали окото, което радва душата и възнася къмъ божественото. Спрете се на североизточната външна стена и погледнете стенописа „Праведний Судия“. Чудно съчетание на цвѣтоветъ, спрете се на притчитѣ — вжтре въ величествения храмъ. Когато спрете на южния олтаръ, посветенъ на Св. Ивана Рилски, просто ви се иска да кажете: „Спете спокойно, скжпи покойници, вие оставихте неизличими спомени въ нашия черковенъ стенописъ и нашето искусство“. Не само стенописа привлича вниманието на зрителя. Не по-малко сж интересни и подвижнитѣ икони. Тѣ представляватъ истинска художествена галерия, отъ единия край до другия, всичко осемъ, съ еднаква голѣмина — 1.45 на 80 см. Всѣка една отъ себе си представлява едно завършено художествено произведение. Св. Георги е предаденъ съ такъвъ жаръ и топлота, като чели той е готовъ всѣки мигъ да скочи и да защити беднитѣ и угнетенитѣ. До него е Рождеството на Св. Богородица. Въ всѣка фигура се чете радостъ: Иоакимъ възнася молитва Богу, благодарейки за благоволе-

нието му; Ана седнала на одъръ, въ лицето ѝ се чувствува доволство и щастие, че тя ще бжде жената, която ще роди майката на Сина Божи. Въ друга една пъкъ икона — Св. Изанъ Рилски, се чувствува толкова сила и мощъ. Редомъ съ него, съ благъ погледъ гледа Спасителя. Накрай седи иконата на Св. Димитъръ, чието лице, озарено съ благъ погледъ, ви приковава като непобедима сила. Ето колко интересенъ и разнообразенъ материалъ представляватъ творенията на тѣзи бедни, но вджхновени майстори — зографи.

Матерь Божия (стенописъ отъ Зах. Христовичъ).

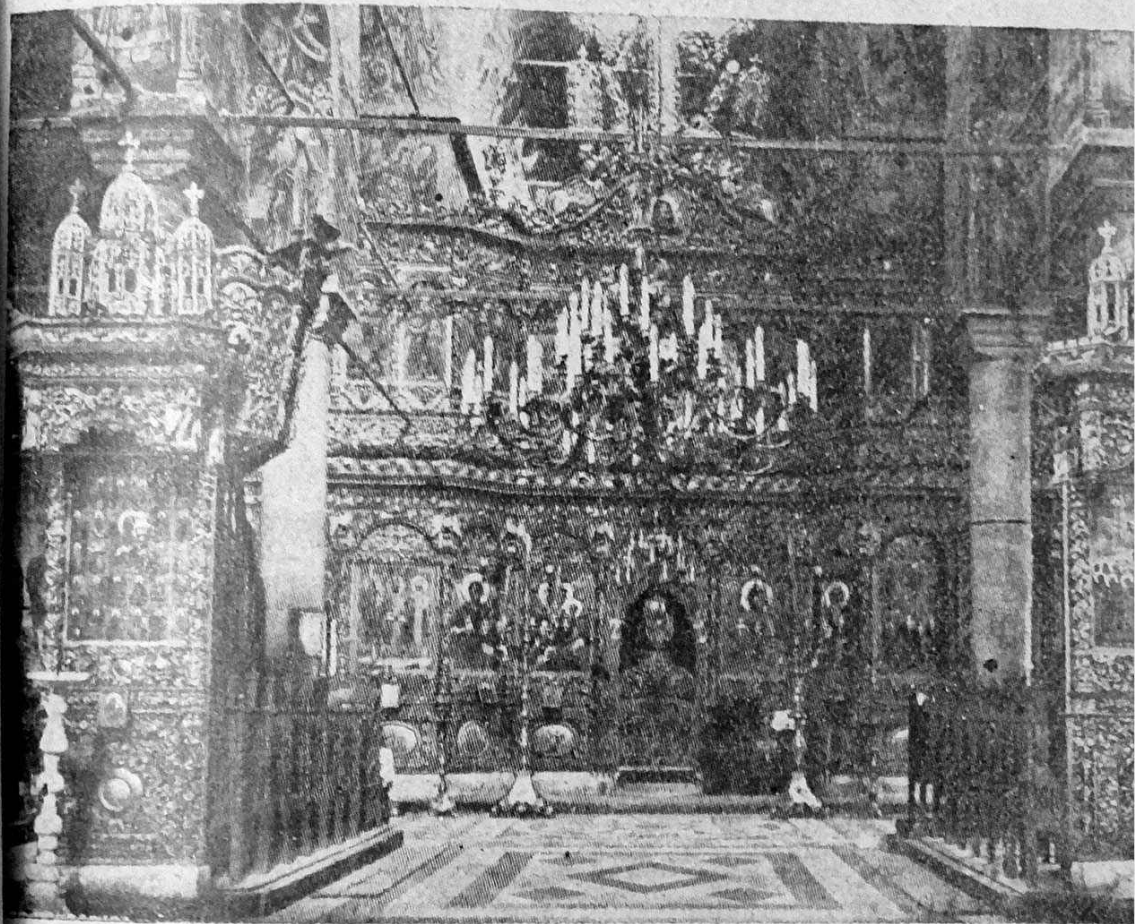
5) Развой на резбитъ.

Обиколите ли всички църкви на Рилския манастиръ, окото се спира върху две творения—стенписътъ и резбитъ. Въ музея сж запазени две вра-

ти отъ църквата, строена презъ първата половина на XIV в. — 1335 г. отъ Хреля. Вратитѣ сж изцѣло плетеница. Къмъ срѣдата на двата края къмъ кантоветѣ сж изобразени малки животни приличащи на хвѣркати коне. Плетеницата е излѣзла отъ Дебъръ — Македония. При построяването на св. Иванъ Бигоръ, източно отъ Дебъръ, дебърчани сж изработили резбитѣ. По голѣмата частъ отъ резбитѣ на св. Иванъ Бигоръ е плетеница. По него време дебърчани сж създали дебърската школа. Малко по-късно дебърскитѣ майстори сж изработили резбитѣ и въ скопската църква. Въ Рилския манастиръ всичкитѣ резби сж тѣхно дѣло. Дебърската школа въ миналото е работѣла изключително съ заемки отъ растителното царство. Ние виждаме и по таванитѣ и по отдѣлнитѣ, части като еркери и олтаря и пр., само растително царство. Животинското царство идва по-късно. Нека разгледаме резбитѣ на олтаря въ Рилския манастиръ. Тука дебърчани сж символизирали онова, което е казано въ Св. Писание: „Обкичете църквата съ цвѣтя“. Творцитѣ резбари сж обкичили църквата съ неувѣхващи цвѣтя. По цѣлия олтаръ ще видите само лоза съ узрѣли гроздове, увиснали на доле, така както виждаме лозата при узрѣлъ плодъ. Тукъ таме виждаме въ резбата малки животни по-скоро служащи за декорация, но не и за стилъ. Най-горната частъ, кждето е кръста, а подъ самия кръстъ—драконитѣ, които безропотно издържатъ тежестта на всичко сложено върху тѣхъ, това е символъ, че и на най-сви-репото животно и най-малкото птиченце, служатъ Богу. Още при раздѣляне на църквата (1054 г.) това е останало у насъ. Несъмнено и западнитѣ православни обкичватъ църквата съ цвѣтя. Това тѣ правятъ като нареждатъ около олтаря — естрада, саксии съ нскуствени цвѣтя. Въ резбитѣ на Рилския

монастиръ има още едно характерно: въ долната част на олтаря има нахвърлени и човѣшки фигури, като изгонването на Адамъ и Ева отъ рая и пр. Всичко това е работено съ голѣма вещина и умѣние. Въ централната църква всички резби сж позлатени, но въ нѣкои отъ църквитѣ сж оставени така, както е цвѣтътъ на дървото — орѣхово или липово (църквата при костницата „Успѣние Св. Богородица“ — 1795 г. и „Покровъ Св. Богородица“ 1811 г. и „Св. Евангелистъ Лука“ — 1799 г.). Казахме вече, че всичкитѣ резби на Рилския монастиръ сж изключително отъ растителното царство. Появата на животинското царство е влѣзло въ употреба най-напредъ отъ уста Генчо отъ Тръвна. Съ идването на Уста Генчо, резбарското искусство влиза въ друга фаза. Тръвненската школа, на която основа тури Уста Генчо, неинъ родоначалникъ, се прояви съ това, че резбитѣ почватъ да се работятъ съ дветѣ царства: растително и животинско. Съединени дветѣ даватъ чудно съчетание. По създаването на това общо дѣло сжществува едно предание, че въ Самоковъ е имало среща между двамата голѣми майстори-резбари: майсторъ Стоянъ Иолевъ отъ с. Гари, дебърско и Уста Генчо отъ Тръвна. Следъ каго сж обмислили и двамата въ подробности своитѣ творения, тогава дали на своитѣ работници модели за резбитѣ. Резбитѣ на олтаря въ горната част не сж се промѣнили, но въ долната вече идва съ повече животинското царство. При църквата „Св. Богородица“ въ гр. Русе, реставрирана преди нѣколко година, резбитѣ сж по образци на Уста Генчо. Работени сж въ русенското сръдно промишленно училище, подъ ръководството на директора на училището г. Бижевъ. Красотата, която е предадена на тѣзи резби, смело могатъ да се сравняватъ съ тѣзи на Рилския

монастиръ. Съ една речъ, дветѣ школи, създадени отъ дебърчани и трѣвненци, сж гордостъ на народа ни. Ние тука нѣмаме за целъ да описваме създаването на горнитѣ школи, това ще сторимъ при другъ случай.

Резбитъ на центр. олтаръ Св. Богородица

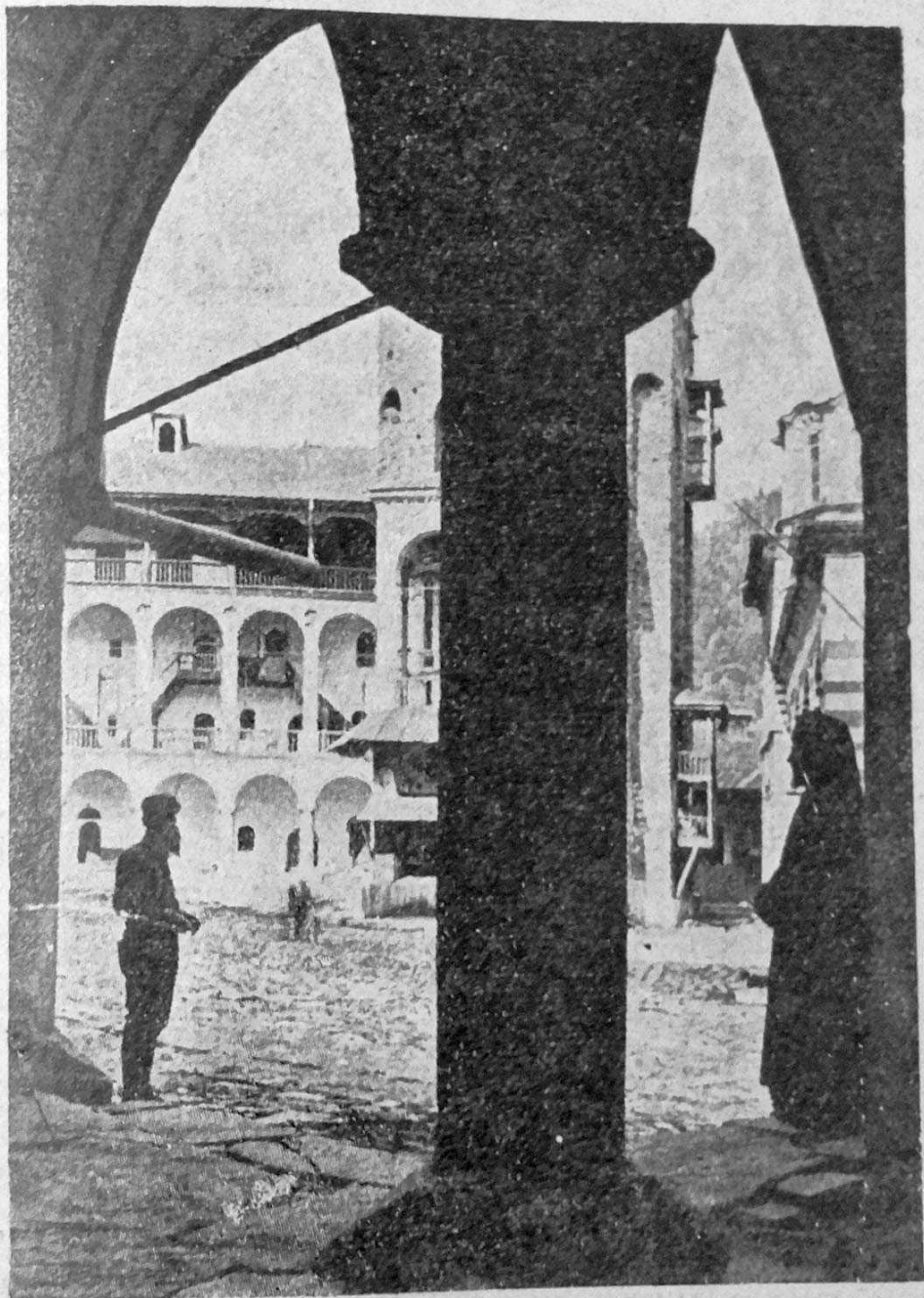
Нека сега се спремe на самитѣ сгради, удобства имъ и какво има въ тѣхъ. Описанието на храма ние вече сторихме. Въ допълнение само ще кажемъ, че независимо отъ централния олтаръ, което име носи и самия храмъ „Св. Богородица“, на източната страна е олтаря посветенъ на „Св. Николай Миликийски“ — южната е на „Св. Иванъ

Рилски“. Въ самия храмъ притвора е отъ мряморъ. Четиринадесетъ мряморни колони подържатъ тежестта, дебели 103 см. и високи 260 см. На самитъ жгли има по една четвъртита колона, която му предава по-голѣма красота, а покрива е отъ олово, докарвано отъ кратовско. При липса на превозни срѣдства по онова време, за да бждатъ докарани тѣзи материали отъ толкова далечни мѣста е било и героизъмъ. Работата по покриване на църквата е извършено отъ карловски майстори. Интересенъ е договора между управлението на манастиря и майсторитѣ отъ 1840 година. Казва се, че може да трае и до 200 и до 300 години (ср. Рилски документи въ етнографическия музей, София, подъ № 4794). Вжтре въ храма има 250 стола, а въ двата притвора — 16.

Сградата, въ която се намиратъ стаитѣ, въ които живѣятъ монаси, чиновници, другитѣ помѣщения за складове, канцеларии, амбулатория, кухня, трапезария и прочее, се разпредѣлятъ така: 132 стаи съ 132 кухни и антрета, отъ които 91 за монаси, чиновници и послушници и за други нужди на манастирския персоналъ; 41 за гости, отъ които 29 малки съ по нѣколко легла: 2, 3, 4 и 6. Една частъ отъ тѣхъ е предназначена само за свещеници, които водятъ братствата и получаватъ легла безплатно, а една частъ сж така нареченитѣ платени стаи, които се таксуватъ по 50 лева легло, 12 голѣми общи стаи, които се даватъ на братства, дружества, ученически групи и отдѣлни поклонници безплатно, въ които могатъ да се побератъ отъ 30 до 80 човѣка. Независимо отъ горното, още 46 стаи и други помѣщения, съ които разполага управата споредъ нуждитѣ. Отдѣлно е апартамента на Н. В. Царя, пореденъ № 70, съвсемъ самостоятеленъ апартаментъ отъ четири стаи;

две стаи предназначени за г.г. министритѣ № № 67 и 68, съ по четири легла и две владишки стаи (Неофитовитѣ стаи).

Монастирската сграда представлява единъ неправиленъ четирижгълникъ, съ грамадни отъ еди-

Монастирска колона

ния до другия край коридори (докси). Архитектурата е много интересна. Тука вече ясно личи византийското влияние. Сводовете сж широки, а най-интересното е, че се намиратъ междуетажни стаи) напимъръ северното крило, дѣсната (източната, страна е на два етажa, а лѣвата (западна) е на три. Между двата етажa се намира стая, която е на 18 стъпала между самитѣ етажи. Това ще намѣритѣ и въ източното крило.

Гледано отъ далече, мислите, че гледате подвижнитѣ стълби на нѣкой голѣмъ параходъ. Цѣлата постройка (безъ ниското източно здание) е подпрѣна на 71 колони. Обиколната дебелина на всѣка колона е 1.95 м. и 2.54 м. висока. На всѣка колона долу до земята има по една желѣзна халка 10 см. диаметъръ която е служила въ миналото, когато поклонници идватъ, особено отъ селата, да си връзватъ добитѣка.

Тръгнете ли по голѣмитѣ коридори и разгледате особено еркеритѣ, ще намѣрите надписи отъ самитѣ майстори, които сж работили, които сж временно сж и дарители, като Кръстю Дебралията отъ с. Лазарополе за душевно спасение (1843 г.) и пр. (Този надписъ е точно предъ стая № 17). Стая № 5 — обща за около 60 човѣка — тя до 1898 г. е била подредена за столовая на покойната княгиня Мария Луиза. На западната стена въ стаята се намира паметната плоча, въ която е обозначено последното ѣ посещение на 26 октомврий 1896 година. Стаята е съ много красивъ таванъ, така нареченъ отъ сградостроителитѣ „етаженъ таванъ“. Тука сж излѣли цѣлото си умѣние върху резбитѣ дебърчани. Следъ нея е интересна стая № 10. Резбата пакъ на етаженъ таванъ е въ красиви, правилни, геометрични фигури. Въ самитѣ етажи се намиратъ 4 параклиси (домашни църкви), посветени

въ първия етажъ на източното крило на Св. Иванъ Богословъ“; втория етажъ на сѣщото крило на Св. Сава“ и „Св. Симеонъ Срѣбски“; на западното крило въ първия етажъ на „Св. Иванъ Предтеча“; на третия етажъ на сѣщото крило на „Св. Арахангелъ Михаилъ“. По предание, предназначението на горнитѣ параклиси е било следното: въ мѣсало то числото на монаситѣ е стигало до 250 човѣка, а зимно време не е била възможна службата въ голѣмата църква. та по опредѣлено число монаси сѣ служили въ етажнитѣ църкви; всички служби: полунощницата, литургията и вечернята.

Въ Св. Рилска обитель службитѣ сѣ извършватъ по правилника на Иерусалимската и Светогорската църква. Срещу праздникъ полунощницата почва въ 2 $\frac{1}{2}$ часа презъ нощта до 6 часа. Отъ 6 до 7 почивка; въ 7 часа почва литургията; следъ обедъ въ 3 $\frac{1}{2}$ почва вечернята. Това сѣ всѣкидневнитѣ служби. Всичкитѣ монаси сѣ длѣжни да посещаватъ църквата.

Св. Престолъ въ етажнитѣ църкви не е, както въ централната, а е въ дѣното, безъ да може священослужителя да обикаля около самия престолъ. Въ всичкитѣ църкви и параклиси на лично мѣсто сѣ изписани имената и ликоветѣ на ктиторитѣ (дарителитѣ). Това особено личи въ голѣмия храмъ „Св. Богородица“ на плочитѣ по пода, а по другитѣ църкви по стениитѣ сѣ изписани повечко ликоветѣ на самитѣ ктитори.

Подъ самитѣ етажи има грамадни изби, които нѣкога сѣ служили много, но сега само частъ отъ тѣхъ сѣ въ употребление.

Постницата „Св. Евангелистъ Лука“.

На половинъ часъ източно отъ величествената сграда на манастиря и почти на половината пъть къмъ гроба на Св. Ивана, се намира още единъ паметникъ, напомнящъ величието на Рилската Св. Обителъ. Потъналъ въ широколистна вѣковна гора, разтлалитѣ грамадни букови клони покриватъ църквитѣ „Св. Евангелистъ Лука“ и „Покровъ Св. Богородица“. Още не дошли до самото мѣсто, на сгушенитѣ въ гънкитѣ на Рила . постройкы, предъ васъ се открива чудно красива гледка. Изкачвате се нѣколко стѣпала и едва идвате до последното стѣпало, виждате широка врата, а предъ нея великолепна чешма, гърлото на която изхвърля грамадна струя кристална вода. Петъ крачки напредъ и вече сте въ двора. А подъ грамадния сайвантъ поставена маса, на която вѣчно засмѣнъ, съ бѣли коси, сѣди монахътъ постникъ Отецъ Антоний. Посреща поклоницитѣ съ „добре дошли, мило“. Това е любимото му обращение. Поклоницитѣ се спиратъ най-напредъ при него, цѣлуватъ му благоговейно ржка, а той сияе отъ радостъ, че и тая година е дочакалъ живъ и здравъ, съ благословението на Св. Ивана, да посреща грамадни групи поклонници, водени отъ свещеници, професори, учители, офицери и пр.

—Отъ кжде си, отецъ? Това е първия зададенъ въпросъ на Отца Антония. Първоначално монахътъ неохотно отговаря, но скоро бива предразположенъ отъ дошлитѣ съ радостъ поклонници, на чиито лица се чете доволство, че се намиратъ на святото мѣсто, кждето българския светецъ Св. Иванъ Рилски е идвалъ на почивка следъ смъртта на братовия му синъ Лука. „Отъ с. Пастра съмъ, мило, ето тука много близко до мо-

настиря!“ „Колко години сте тука?“ „Въ манастиря стоя 52 години, а тука на постницата 8 години!“ „Не ти ли е мъчно самичъкъ тука?“ „О, не, мило! Тука се чувствамъ много доволенъ; върша си своитѣ молитви, както му е реда!“ „Съ какво се храните?“ Тука въпроситѣ се сипватъ единъ следъ други. На отца Антония става малко нѣщо досадно и той веднага много умѣло, избѣгва отговора. „А, хайде мило, сега влезте въ църква, запалете си свещици, помолете се, па после влезте и въ училището, гдето даскалъ Неофитъ Рилски е работилъ много.“ И групата поклонници се насочва къмъ указанитѣ отъ Отца Антония мѣста.

Името „постница“ показва, че тука живѣятъ само постници, но не и отшелници, Отшелничеството при насъ е изчезнало много отдавна, а монахътъ, който живѣе въ самата постница (по единъ въ дветѣ постници) нѣма право да се храни съ блажно. Тѣ всички постятъ, споредъ манастирския правилникъ. Монаситѣ сж раздѣлени на две категории: постни, чари и тѣзи, които се хранятъ съ блажно. Постничарътъ дава обетъ още при ржкополагането, че остава въ категорията на постничаритѣ, било на обща братска трапеза, било въ самитѣ постници.

Легендата около братовиятъ синъ на Св. Ивана е свързана съ неговия съименникъ Св. Евангелистъ Лука, но не можемъ да не се спремe и около това народно предание, което и църквата тачи, като исторически фактъ. Малъкъ, 13—14 годишенъ, Лука, братовъ синъ на Св. Ивана, искалъ да последва чичо си въ аскетическитѣ му подвизи. И ето, че той се отправя къмъ Рилската пустиня. По Божие указание намира чича си и остава при него. Не следъ много време, обаче, бащата не е могълъ да понесе отсъствието на детето отъ дома си. Съ голяма скръбъ е търсилъ детето си. Подбуденъ отъ

злитѣ духове, както е казано въ житието, незакъснѣли да се яватъ и воденъ отъ тѣхъ, бащата намира детето си при самата пещеря на служба Богу при Св. Ивана, и следъ остро скарване съ брата си, повежда го обратно къмъ родното си мѣсто. Но къде е родното мѣсто? Ако се знае родното мѣсто на Св. Ивана, тогава бихме опредѣлили и на къде бащата водилъ малкия Лука. Св. Иванъ плакалъ и молилъ брата си да остави детето, че така е Богу угодно. Бащата, обаче, билъ неумолимъ, взима малкия Лука за ржка и тръгва. Минавайки наблизо до сегашната постница, покрай единъ грамаденъ камъкъ, камъкътъ се разпуква и изъ пукнатината излиза люта змия—усойница и ухапала малкия Лука. Тукъ детето умира, бащата се връща при брата си и му съобщава съ сълзи на очи станалото. И двамата братя се запжтватъ за мѣстото, гдето е трупътъ на праведния Лука и го погребватъ. Бащата съ плачъ признава сторената грѣшка и съзнава Божието повеление. Отъ тогава това мѣсто става любимо на Св. Ивана и тука той често идва да прави своята почивка. Народното предание казва, че тука, между дветѣ постници, долу нѣкъде въ ливадитѣ, е била построена първата килия. Нѣкои даже смѣтатъ, че отъ тука е почнало основата на днешния манастиръ. Отъ тогава почва да се тачи постницата.

Много години по-късно, къмъ 1792 година, идва на покаяние хайдутинътъ отъ Стара Загора Иванъ Калпакчи. Вѣроятно вече въ напреднала възраст, той остава и се ржкополага, като получава името Игнатий. Въ 1799 година, съ сръдствата на Иванъ Калпакчи иззографисва се църквата отъ Братя Молерови отъ Банско. Той става ктиторъ. Това се вижда отъ поставения надписъ на притвора на църквата надъ самата врата (Ефтимъ Спрост-

рановъ — Материали и история на Рилския манастиръ — 1901 г., стр. 32, надписъ 20). А майстори-тъ за изографисването, както видѣхме, сж самоковци и банчани. Самата постница е посветена не на малкия Лука, той не е билъ въведенъ въ църквата, а на „Св. Евангелистъ“ Лука. Наблизко до самата постница е предполагаемото мѣсто, гдето Лука е билъ ухапанъ отъ змията — единъ грамаденъ камъкъ и върху него поставенъ кръстъ.

До самата църква, подъ единъ покривъ, има друга постройка, която е била килийно училище. Тука е запазена една отъ учебнитѣ стаи съ много интересна резба на тавана въ правилни геометрични фигури и въ срѣдата съ малка частъ отъ растителното царство — дѣло на дебърскитѣ майстори.

По описание на Неофитъ Рилски, училището е просъществувало доста години и въ негово време то бива премѣстено въ зданието, намираще се източно отъ манастирската сграда, гдето по настоящемъ се помѣщава манастирската фурна. Надъ вратата има надписъ: Уста баши Марко, отъ село Вран — 1866 г. Характерното при възпитанието въ килийното училище сж привежданитѣ въ изпълнение две наказания: фалангата, т. е. връзване на краката съ тънко вжженце и поставяне една дълга прѣчка, завиване на вжжето до болезненостъ и биене по стѣпалата съ дрѣнова прѣчка, и второто наказание на немирния ученикъ — изкарване вънка на плочитѣ и поставяне на колене, а подъ коленитѣ — туряли му камъчета или царевични зърна. Даскалтѣ поглеждалъ слънцето и по него опредѣлялъ времето, колкото трѣбва да трае наказанието, като казвалъ: единъ саатъ наказание. А този „саатъ“ е продължавалъ отъ изгрѣвъ слънце до пладне.

Следъ пренасянето на училището вече долу въ манастиря, тѣзи които сж завършвали съ успѣхъ третокласното училище, били изпращани въ Русия да следватъ семинария.

Постницата „Св. Лука“ има по-ценно значение въ училищно отношение само затова, че тука Неофитъ Рилски е далъ нова насока на нашето училищно дѣло. Тука даскалъ Неофитъ, когото на времето чужденцитѣ нарекоха българския Песталоци, е довършилъ 10-тѣхъ педагогически таблици, по настоящемъ съхранявани въ габровската гимназия. Даскалъ Неофитъ е оставилъ и другъ исторически документъ, съ който е доказвалъ, че пѣненето въ църквата може да става и по славянски, противно на гръцката патриаршия — той я е оборвалъ. На историческата веранда се намира и писаното отъ него стихотворение на самата стена отъ 1843 година, което стихотворение е римувано единъ редъ на гръцки и единъ на славянски.*)

Църквата „Покровъ Св. Богородица“.

Северно отъ църквата „Св. Евангелистъ Лука“ и килийното училище, на около 50 метра, е построена малката църква „Покровъ Св. Богородица“. За голѣмо съжаление този исторически паметникъ почва да се руши. Взематъ се сега мѣрки за нейното поправяне.

Въ притвора ѝ има три много интересни стенописи: Св. Иванъ Богословъ и Св. Макарий Велики. Вътре има една подвижна икона, която е извънредно много рѣдка, е работена отъ Симеонъ Молеровъ: Св. Иванъ Рилски и Св. Иванъ Богословъ. Стенописитѣ сж работени въ вглѣбнатото положение въ самата стена. Въ тѣзи три стенописи Димитъръ Молеровъ отъ Банско, е излѣлъ

(*Вж. стр. 63.

цѣлото си изкуство въ чисто славянско влияние, въ което личи четката на голѣмия майсторъ и замаха на голѣмото му умѣние. Чудно и мило изражение иматъ тримата светии. Олтарната врата е чудно съчетание на дветѣ резбарски школи: Дебъръ и Трѣвна. Въ долната половина на вратата сж изработени четиримата евангелисти. Тука Евангелистъ Марко е представенъ съ корона. Никжде въ черковната живописъ Св. Евангелистъ Марко не е даденъ съ корона. Тази е единствена в вратата, на която Евангелистътъ е представенъ въ този видъ. А втората половина на вратата, надолу,

Вратата при ц. Покр. Св. Богородица

е дадено благовещението, както никжде на друго мѣсто не е представено. Часове сж нужни, за да може човѣкъ да проумѣе всичко това, което де-

бърчани, банчани и самоковци сж ни дали. Въ този цененъ паметникъ зографисването и резбитъ сж работени въ 1811 година.

Упжтване на посетителя.

Костницата (гробница). На 300—400 крачки южно отъ манастира се намира костницата. Нейното предназначение е следното. Още въ миналото, когато поклонници сж посещавали манастиря оставяли завещание, че следъ смъртъта имъ и съгласно църков. правила, когато тѣлото престои известно число години подъ земята, коститъ да се пренесатъ въ костницата при Рилската св. обителъ, или пъкъ близкитъ на починалия изваждатъ коститъ и по тѣхно желание ги пренасятъ въ костницата. Това е ставало, става и сега, само за това, защото тука редовно се отслужватъ служби: всѣка сжбота литургия и следъ това обичайната панихида. Въ самото помѣщение сж коститъ на починали монаси, послушници и др. Само, за голѣмо съжаление, подреденото е много лошо: безразборно сандъчетата сж нахвърлени, а черепитъ неомити. Тука е нужна по-чиста работа и самата костница да се завежда отъ по-вещо лице. Гробището, което е до самата костница, е раздѣлено на две. До сама църква — вътрешната страна — се погребватъ монаси, а външната миряни, при случайна смъртъ въ манастиря. Църквата „Въведение Пресветая Богородица“ се намира на втория етажъ надъ самата костница, построена въ 1795 год. Тукъ се чувствува разлика въ стенописитъ, когато въ всичкитъ църкви личи еднообразието въ фигуритъ — тука Молеровци сж вложили малко по-голѣма самостоятелностъ въ зографското изкуство и чувствувате, че всѣка фигура живѣе по отдѣлно.

Какво ще види посетителят въ музея.

Една отъ най-ценнитѣ придобивки, която трѣбва да види всѣки посетителъ на Рилския манастиръ сж ценнитѣ исторически паметници, оставени за показъ въ музея. Една обиколка изъ него и всѣки остава удивенъ отъ онова, което се е съхранявало отъ вѣкове. При влизането още окото е привлѣчено отъ грамадно табло, на което сж окачени и систематически подредени барутни оржжия. Съ това оржжие, манастирътъ е билъ охраняванъ въ миналото отъ стража, която стража е била отъ 30—40 души. (Описанието на музея почвамъ отъ дѣсната страна на входа и продължава до лѣвата страна при сжщия входъ).

Пушка, която тежи 25 килограма. Най-голѣмата отъ всички, наречена сигнална или манастирска пушка, съ която се давало сигналъ въ случай на нападение и подъ тревога бивала извиквана стражата.

Пушката на Ильо Войвода.

Свещъ, подарена отъ султанъ Мурада II презъ 16-и вѣкъ, тежи 25 килограма. Свещъта е отъ воскъ и е гравирана съ златни ивици. При едно посещение на султанъ Мурадъ II въ Дупница, игумена на манастиря, съ нѣколко отъ братята, му направили официално посещение. Султанътъ, следъ като благодарилъ за вниманието и като изказалъ особена почитъ къмъ българския светецъ Иванъ Рилски, подарилъ е две свещи — едната е унищожена при последния пожаръ — 1833 година, а едната запазена.

На една и сжща прирамида съ Мурадовата свещъ сж поставени още две малки восъчни. Тѣ

сж подаръкъ — едната отъ самоковския каймаканинъ, а другата отъ дупнишкия (околийски началници).

За служба въ църква

Дветѣ олтарни врати отъ храма, строенъ отъ Хреля, презъ първата половина на XIV вѣкъ (1335 год.), съ плетеница върху дърво, работена отъ дебърскитѣ майстори, работена следъ строежа на Св. Иванъ Бигоръ въ Дебъръ, около XII вѣкъ, Дебърскитѣ майстори сж работили Хрелъовитѣ врати въ XIV вѣкъ. Удивително изкуство е плетеницата върху орѣхово дърво.

Хреловата надгробна плоча. Отъ надписа върху плочата личи отъ кого е поставена. Въпрѣки че е изпочупена на три мѣста, интересующитѣ се нами-

ратъ достатъчно материалъ около неговото съществуване, произхода му и, че самата плоча е поставена отъ жена му съ следния надписъ: „Сега гробътъ скрива тебе, кесаре, който вчера съ насъ ясно говорѣше. О, страшно чудо! О, преславно видение! Ти великоименитъ, който като нѣкое слънце се явяваше доблестенъ мжжъ отъ добродетели, сега умрѣлъ, лежишъ въ малакъ гробъ! Уви, уви! Какъ пребивавашъ безмълвенъ и безобразенъ, безвиденъ, бездушенъ? Двойно страда, поради твоята смъртъ, преизрядни за похвала кесаръ, твоята съпруга кесарица, ридаейки и многострадайки, като горчиво плаче, обладана отъ скръбъ, неவிждайки те предъ себе си. Тая картина като гледате, усърдно помислете за лежащия, който бѣше тъй великъ, а се помѣсти въ такъвъ малкъ гробъ и поради това живота си добре устрѣйвате. 6854 година индиктъ XI-ия месецъ декемврий 27 представи се славния кесаръ Стефанъ Хреля Даговолъ въ монашество Харитонъ, ктиторъ на Светия храмъ“.

Отъ надписа се вижда, че Хрелю сѣе се казвалъ Стефанъ Драговолъ. Заключение ето е, че той е заставенъ да приеме монашеството. Хрелъ е оплаканъ като благочестивъ и ктиторъ на църквата.

Желѣзна парична каса, заключвана съ петъ катинари. При нужда да се изразходватъ пари сж се събирали петимата съборни старци и всѣки съ своя ключъ я отварялъ. Това е било специална процедура за разходъ или приходъ.

Глобусъ, изработенъ отъ даскалъ Неофитъ Рилски, отъ дебела мукава, извънредно много томенъ, което му служило за учебно помагало.

Свещъ, подарѣкъ отъ сръбскитѣ владици презъ 1933 година, когато въ манастиря заседавала конференцията „Миръ чрезъ църквата“.

Перка отъ самолетъ, подарена отъ родната ни

авиация въ знакъ на благодарностъ къмъ манастиря за направенъ париченъ даръ.

Пушката, завещана отъ Баучеръ, съ надписъ: „Отъ македонската организация на бореца презъ четвъртъ вѣкъ съ перо за свободата на Македония.

Чибуку (цигарлъку) дълъгъ около 1 1/2 метра, когато манастиря е билъ посещаванъ отъ високи гости — турци, имъ било поднасяно да пушатъ съ него.

Боздуганъ — Крали Маркова епоха, дървенъ и нѣколко малки желѣзни.

Столътъ на който е седялъ игумена. Залата е била, кждето сега се помѣщава музея е служила за трапезария. Столътъ е изпълненъ съ седефъ, персийски стилъ.

Малко топче, съ което на Богоявление при хвърляне на кръста се гърмѣло.

Накитъ (къостекъ), съ който се кичели нѣкои отъ охраната, вѣроятно началника, цѣлиятъ отъ сребро.

Единъ портретъ на началника на охраната.

Едно наргиле дървено, съ животинска украса.

Редомъ съ тѣзи предмети сж поставени въ специаленъ шкафъ:

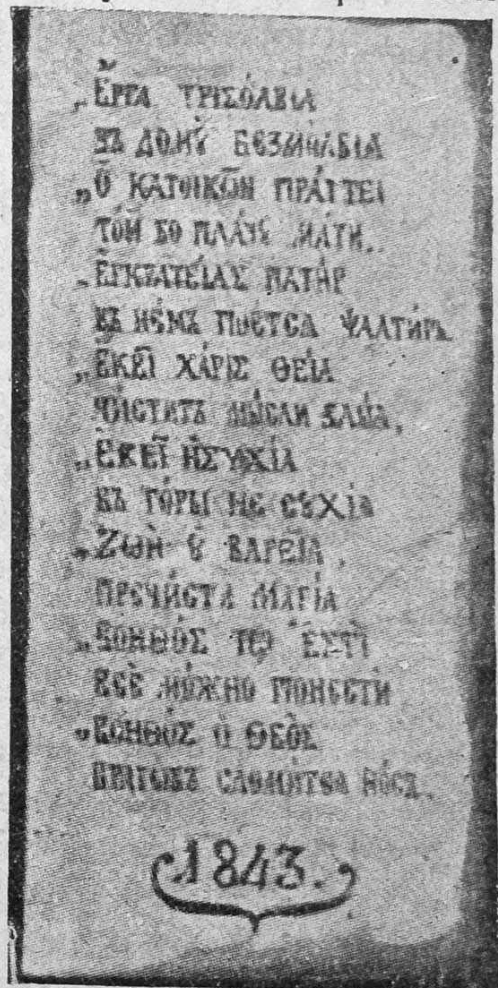
Пафти (чапрази) женски накити, характерни по своята тънка изработка отъ злато, сребро и седефъ. Върху седефенитѣ пафти сж изработени Рождество Христово, Успѣние Св. Богородица и пр. Малко по на лѣво въ сжщия шкафъ пафти, изработени съ маргаритъ и самия маргаритъ е пришитъ съ златенъ конецъ, всичко това е подарявано отъ поклонници, или нѣкои отъ тѣхъ сж купувани отъ братята на манастиря.

Колекция отъ монети отъ разни епохи. Особено впечатление правятъ нѣкои нѣмски църковни медали. Надъ този шкафъ е:

Покривка за ковчега на Св. Ивана, подарена от молдавския войвода Богданъ презъ 1511 год.

Договорътъ, подписанъ съ светогорския манастиръ Св. Пантелеймонъ, игуменъ иеремонахъ Аверки, презъ 1466 година и обновителитъ на манастиря игуменътъ Давидъ и братъ му Теофанъ (иеромонахъ). Съ договора се уреждатъ нѣкои въпроси между двата манастиря. Непосрѣдно подъ оригинала се намира и преписа, предаденъ на сегашенъ езикъ, скрепенъ съ печатитъ на двата манастиря. Фигуритъ на печатитъ мжно могатъ да се разпознаятъ.

Следъ втория прозорецъ е поставенъ въ специаленъ шкафъ. Хрисовула, издаденъ отъ царъ Иванъ Шишмана на 21. IX. 1378 година (превода изцѣло даваме на отдѣлно мѣсто). Непосрѣдно до хрисовула е ценната сбирка, запазена много грижливо, отъ Ржкописи отъ 15 до 18 вѣкъ. Тѣзи ценни ржкописи сж винаги заключени и се отварятъ при специално разрешение за историцитъ, на които сж необходимии материали за трудоветъ имъ, а въ долния край на сжщия шкафъ две винаги отворени книги, доказателство на друго дѣло. Въ онова време, който е искалъ да стане монахъ, презъ време

Стихотв. отъ Неоф. Рилски *)

*) Преводътъ на стихотворението е даденъ на стр. 95.

на послушанието си, е трѣбвало да препише една книга на ржка на славянски. И когато книгата била вече готова, прегледана и одобрена, се считало, че може да бжде достоенъ за монахъ.

Релиефна карта на Рила, работена отъ покойния учителъ Додовъ отъ Дупница въ 1928 година. Следъ картата, въ особенъ специаленъ шкафъ сж:

Одежди отъ 15 до 18 вѣкъ. Интересни по своята изящна бродерия съ златенъ конецъ, въ който сж изобразени образи на светии. При насъ сега се работи подобна бродерия въ професионалнитѣ училища, наречена „осенена“. Въ сжщиятъ шкафъ се помѣщаватъ и следнитѣ предмети:

Орденъ за храбростъ отъ войнитѣ 1915—1918 година, подаренъ отъ капитанъ Минковъ.

Сждче (канче) сребърно, съ което е билъ миропомазанъ срѣбския кралъ Миланъ Обреновичъ IV на 29 юний 1868 година. Самото сждче е намѣрено въ музея отъ архимандритъ Кирилъ, бившъ игуменъ на манастиря, родомъ отъ гр. Дебъръ, Македония, презъ време на войната. Отъ страна на сърбитѣ е предлагано доста голѣма сума, за да го взематъ.

Бродирано каре 56 см. на 42 см., съ тъй наречената при насъ турска бродерия. Само че тука не е попълвана съ памукъ, както сега се практикува, а отъ самия златенъ конецъ е образуванъ възелъ и този възелъ идва до тамъ, че образува самата издигнатина. Следъ хрисовула грамотата на царъ Шишмана, най-цененъ предметъ въ музея е.

Кръстъ, работенъ отъ монаха Рафаилъ въ продължение на 12 години и привършенъ въ 1802 година. Резбата е много фина на липово дърво, работенъ съ тънко ножче и сигурно е повикана на помощъ и иглата. Въ самия кръстъ сж изработени образи на светии, църкви и всички господски праз-

ници презъ годината. Следъ изработката на кръста монахътъ Рафаиль е ослѣпялъ. За този кръстъ сж предлагани съ стотици хиляди левове отъ чужди мисии, но манастиря не го отстъпва. Той е дѣло на братъ на манастиря и доказателство за трудолюбието на братята. А задъ кръста е поставено историческото

Евангелие, преписано отъ Крупнишкия митрополитъ Иосифъ и подарено отъ него презъ 1517 година.

Сучевското ржкописно евангелие, писано презъ 1529 г., после подарено на манастиря, Сучава (Ромжния). Надъ тѣзи ценни предмети е окачена

Плащеница, изработена въ Русия и подарени отъ братя х. Поровичъ отъ гр. Самоковъ, живѣли въ Русия. Плащеницата представлява погребението на Св. Ивана Рилски.

Въ съседство на този шкафъ сж поставени дароветъ отъ царски особи:

Плащеница, даръ отъ царь Освободителя презъ 1855 година, изработена отъ злато и обкичена съ безценни камъни и изумруди.

Кошничка отъ злато, подарена отъ покойната княгиня Мария Луиза.

Всички други чаши, потири и пр. сж царски дарове. Редомъ до този шкафъ краси и единъ другъ предметъ — дѣло на българска ржка.

Плащеница — изработена въ гр. Вратца отъ Никола Занкинъ и две сестри врачанки, отъ сърма и коприна, пренесени тайно презъ 1812 година отъ тѣзи две самоотвержени девойки сестри. Съ тази плащеница въ честь на българската жена се служи на Великия петѣкъ. Подъ самата плащеница стои грамадна

Света чаша, съ цѣлия комплектъ — даръ отъ царь Освободителя. Чашата е украсена съ брилянти.

Къмъ края на залата е малка художествена галерия отъ

Икони отъ 14 и 16 вѣкъ, спасени отъ пожара. Въ тѣхъ е представено изкуството на нашитѣ зографи.

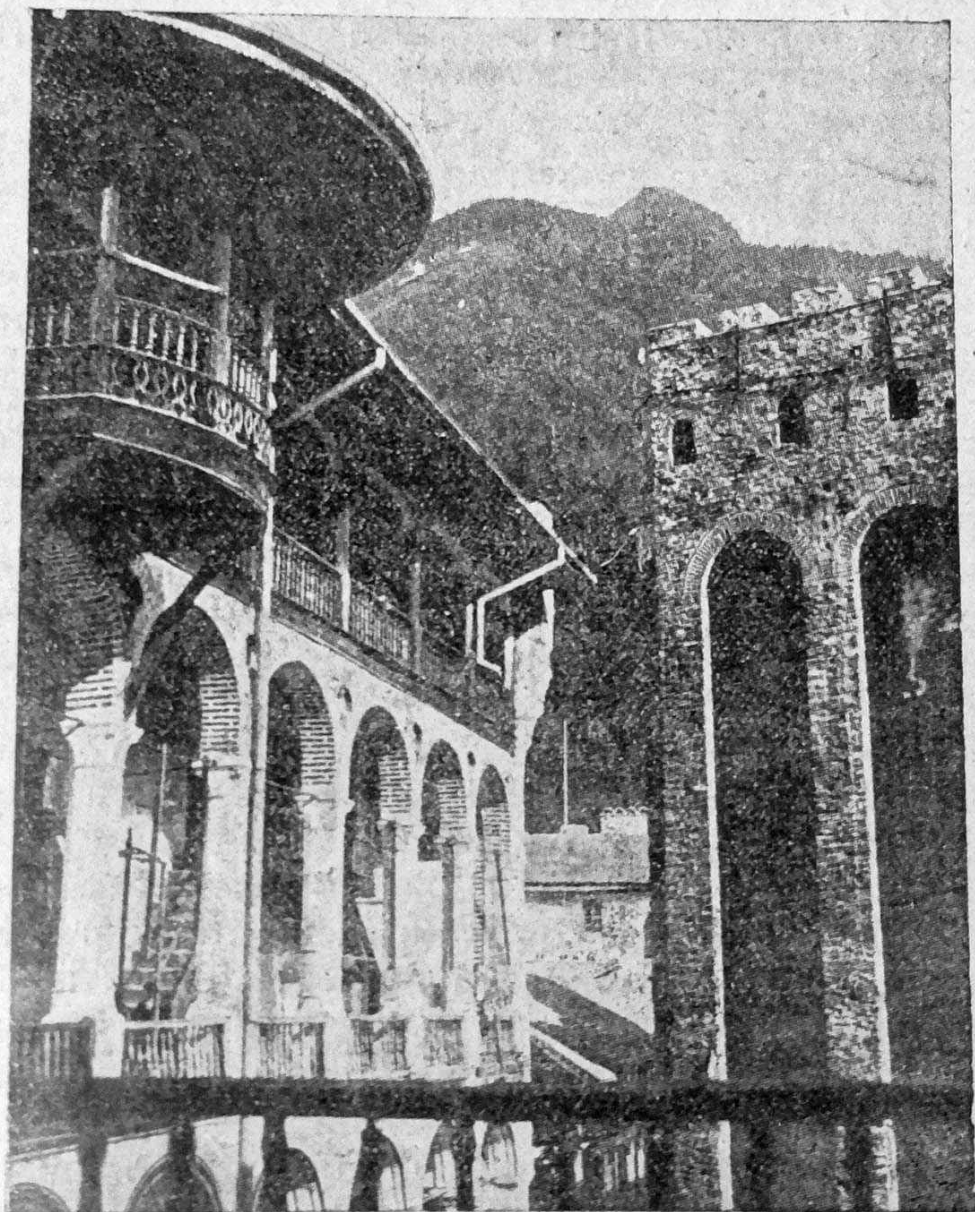
На една маса е поставена

Икона — работена презъ 1902 година отъ Д. Филиповъ — св. Иванъ Рилски. Г-нъ Филиповъ е далъ много точна работа, споредъ житието на светеца.

Библиотеката на Св. Рилска обителъ съдържа надъ 16000 тома. Тукъ се съхраняватъ много ценни трудове: славянски, гръцки, сръбски и пр. Преди, обаче, да напустнете обширния музей, погледътъ се спира върху

Два литографни камъни. Въ миналото, когато гърцитѣ сж се мжчили да унищожатъ всичко българско, Рилската Св. обителъ не е престанала да прѣска духовна култура. На литографнитѣ камъни сж шампосвали картини изъ славното минало на българитѣ и сж пращани тайно по всички краища на отечеството, за да подържатъ духа на народа. Единиятъ камъкъ представлява гръцкия императоръ Тодоръ Комненъ, коленичилъ предъ краката на царъ Асеня I, а вториятъ царъ Иванъ Шишманъ възседналъ величествено на конь.

Тридесетъ кръстове подредени въ полегатъ специаленъ шкафъ, сребърни, които сж носили таксидиотитѣ — изповѣдници, ходили по градоветѣ, не само кждето е имало метоси, а по цѣлото царство — чакъ до Западна Македония, като сж подържали духътъ на народа.

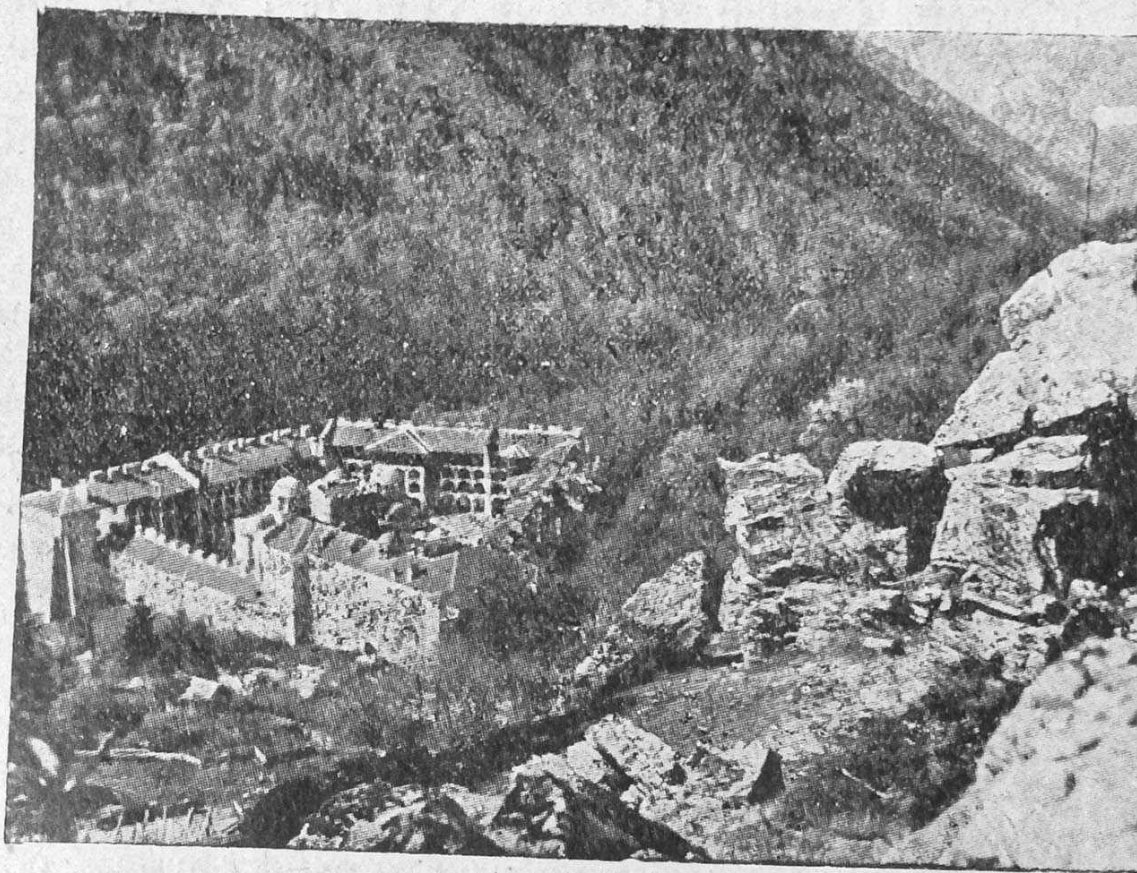
Монастирски еркеръ.

На втората колона, отъ, лѣво, е окачена Икона отъ XVII вѣкъ, обкована съ сребро. Това е изкуството на майсторитѣ отъ Струга. Коването на сребро — това изкуство, е пренесено въ София къмъ XVIII вѣкъ и отъ което има следи въ старата улица, наречена златарска чаршия.

До самия изходъ на музея е библиотеката на Неофитъ Рилски. Надъ самата библиотека е неговия портретъ.

Точно срещу вратата на музея, на южната страна на църквата, се намира барилиефа-паметникъ на Неофитъ Рилски, роденъ презъ 1793 година, а починалъ въ манастиря на 4 януарий 1881 година, изграденъ отъ признателното българско учителство презъ 1908 година.

На западната страна къмъ дупнишката порта на нѣколко минути отъ вратата, е гроба на Джеймсъ Баучеръ. Въ завещанието на Баучеръ се намира желанието му да бжде погребанъ въ Рила и то около манастиря. Св. Синодъ на Българската църква удовлетворява това желание на покойника, заради заслугитѣ му. Баучеръ е живѣлъ въ България 25 години като кореспондентъ на голѣмия английски вестникъ Таймсъ и като представител на английската телеграфна агенция Ройтеръ съ седалище въ София. Защищавалъ е интереситѣ на България. Стотици статии сж писани отъ него. Несъмнено, Баучеръ получава заслужено това мѣсто. Починалъ е въ София въ 1920 година. Тогавашното правителство му отдава заслужена почитъ. Погребението е станало по най-тържественъ начинъ. А отъ Дружеството на столичнитѣ журналисти е положенъ венецъ съ надписъ: „На голѣмия английски журналистъ, отъ Дружеството на столичнитѣ журналисти“. Вънецътъ се намира и сега въ костницата. Вѣчна паметъ на голѣмия приятел на българското племе — признателния български народъ не пропуска случая, когато идва въ Рилския манастиръ да се поклони предъ паметъта на българския приятелъ.

Монастира отъ къмъ кръста.

Заветътъ на св. Иванъ.

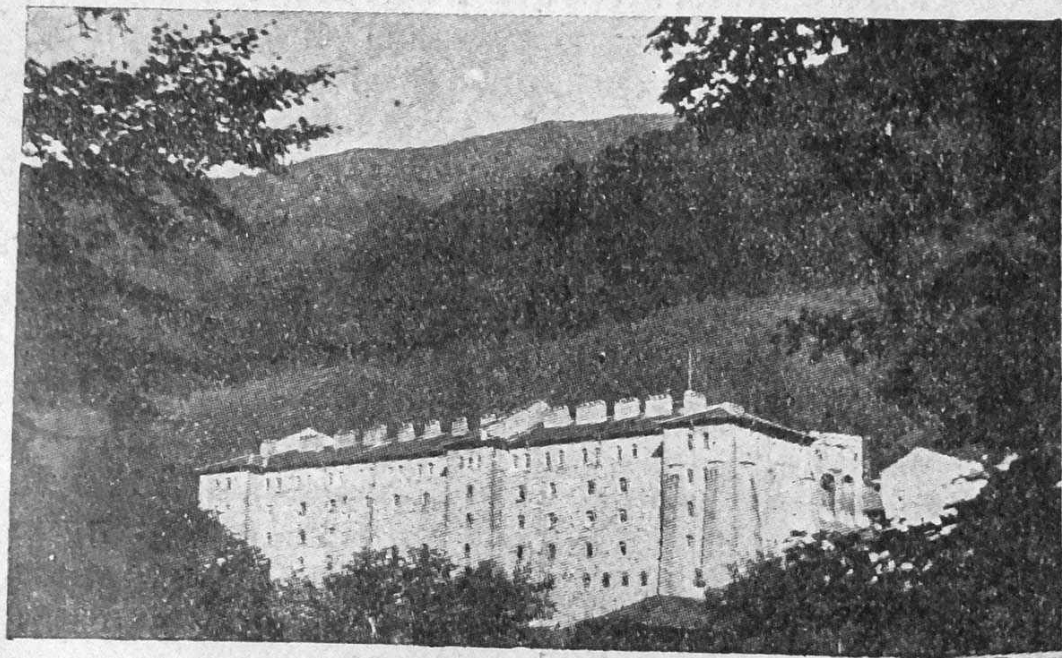
♦ Документътъ „Заветъ на св. Ивана“ е единъ отъ рѣдкитѣ исторически паметници, отъ кждето може да се види и проучи историята на Рилския манастиръ. Самиятъ документъ е преписванъ и съхраняванъ отъ игумена на Рилската Св. Обитель. Въ миналото, пъкъ и сега, самиятъ заветъ е предаванъ отъ игуменъ на игуменъ, като най-ценна святиня. И действително, неможе много леко да се гледа на този исторически паметникъ. Отъ завета сжществуватъ два преписа; единиятъ, който е съхраняванъ въ Етнографическия музей—София, подъ № 1713. Въ началото на завета

е писана следната бележка, която доказва, че преписването е отъ оригинала. За сега самиятъ оригиналъ липсва, но по заключението на самата бележка, е достатъчно доказано за съществуването на този исторически паметникъ-оригиналъ. Ето и самата забележка.

„Този заветъ на нашия светъ отецъ Иванъ Рилски, пустинножителъ и чудотворецъ, що предаде на ученицитѣ преди смъртта си, преписа го отъ кожената хартия съ голѣмо внимание, всечестния и всепроподобенъ свещеноинокъ господинъ Димотиянъ, мжжъ ученъ и изпълненъ съ всѣкаква духовна мъдростъ и разумъ. Той бѣше ученикъ на преподобния Варлаамъ, пустинникъ, който деветъ години живя въ Черна планина, която сега се нарича Църна, а също и на старата постница 28 години. Следъ смъртта на стареца си бѣше игуменъ и наставникъ на великата общожителна Рилска лавра. Преписа заветътъ заради по удобно прочитане и припомване на всички иноци въ тая обителъ, понеже кожената хартия, на която бѣше отначало написанъ тоя заветъ, бѣше старетелно скрита, заедно съ други монастирски вещи и книги, поради тогавашния голѣмъ страхъ отъ нечестивитѣ агарянски чада въ 6893 година отъ сътворението на свѣта, а отъ Рождество Христово 1385 година, месецъ февруарий, 12-ия день на паметъта на Св. Милетия Антиохийски и отъ него преписахъ азъ, смирения свещеноинокъ и еклесирахъ Савати, всегдашенъ ученикъ на всечестния игуменъ и наставникъ Димотияна“.

Имената на другитѣ препасвачи на завета, не сж известни. Самиятъ, обаче, преписъ, който се пази въ манастиря е отъ XIX вѣкъ. Той е написанъ на 16 листа малка осмина и е подвързанъ. Отъ найстарателнитѣ проучвания на тоя преписъ идваме

до заключение, че действително е преписанъ отъ оригинала. Само че въ езиково отношение е по измѣненъ отъ разнитѣ преписвачи, които, колкото и внимателно да сж преписвали, не сж могли да избѣгнатъ нѣкои измѣнения подъ влиянието на езика въ своето време.

Монастира отъ къмъ Бричи-боръ.

Текстъ на завета.

Следъ бележката, следва самия текстъ.

„Азъ, смиренниятъ и грѣшенъ Иванъ, който не е сторилъ никакво добро на земята, когато дойдохъ въ тая Рилска пустиня, не намѣрихъ човѣкъ въ нея, а само диви звѣрове и непроходими гори. Самъ се заселихъ въ нея съ звѣроветъ, безъ да имамъ нито храна, нито покривъ. Небето ми бѣше покривка, земята постилка, а билкитѣ храна. Благиятъ Богъ, обаче, заради любовта на когото всичко презрѣхъ и търпѣхъ — гладъ и жажда, слънчевъ пекъ и тѣлесна голота, не ме остави, но

като благоутробенъ и чедолюбивъ баща, всичкото мое лишение съ изобилие награди. Какво да въздамъ на Господа за всичко, което ми даде. Много сж благоденстванията му къмъ мене, тъй като погледна отъ своитѣ висини на моето смирение и ми даде помощъ да претърпя всичко. да претърпя не адъ, но Христовата сила, която е въ мене, защото отъ него е всичко добро давано и всѣки свършенъ даръ иде отъ горе и сега, като ви гледамъ събрани въ Господа тукъ, гдето, както казахъ по-рано, човѣкъ не обитаваше, а само диви звѣрове, и като предчувствувамъ, че скоро ще настѣпи края на тукашниятъ ми животъ, оставамъ ви това мое бащинско завещание, както плътскитѣ бащи оставатъ на чадата си земно наследство отъ сребро и злато и друго богатство, та като помните вашия по духъ свети баща, да не забравяте и неговото завещание. Зная азъ, възлюбленни о Господа чада, добре зная, че вие, като новоначинающи, ще сте неокрепнали въ монашеския животъ. Не бойте се, обаче, зашото силата Божия въ немощъ се проявява. Ето защо намислихъ да ви напиша това грубо и просто мое завещание, та като го имате винаги въ паметта си, да се укрепявате духомъ и тѣломъ въ Господа и да напредвате чрезъ добродетелитѣ въ страхъ Божи. Вѣрвамъ въ моя Богъ, на когото служа отъ моята младостъ и усърдно се потрудихъ, че следъ моето заминаване, тая пустиня, която бѣше страшна и необитаема, ще бжде населена отъ много пустинни граждани и ще се изпълни върху ѝ писаното: чадата на пустинята сж повече отъ омжженитѣ жени.

Ето защо моля ви, мои чада, които събрахъ въ Господа, моля ви, моя утрово, не пренебрѣгвайте наставленията на вашия отецъ, който съ апостола казвамъ: заради васъ боледувамъ, докато

се отобрази въ васъ Христосъ. Моля ви и ви заклевамъ въ страшното име Божие, щото нищо да не разорите, или да изоставите следъ моя смъртъ. Но всичко, което записахъ точно да изпълните, както се обещахте предъ Бога, а който престѣпи или разори нѣщо отъ него, той да бѣде проклетъ и отлъченъ отъ Отца и Сина и Светия Духъ и да нѣма дѣлъ въ светиитѣ, които отъ вѣка Богу сж угодили, но неговия дѣлъ да бѣде съ ония, които сж разпнали Господа на славата и съ неговия предателъ Юда. Да се заличи името му отъ книгата на животѣ, при праведнитѣ да не бѣде записанъ.

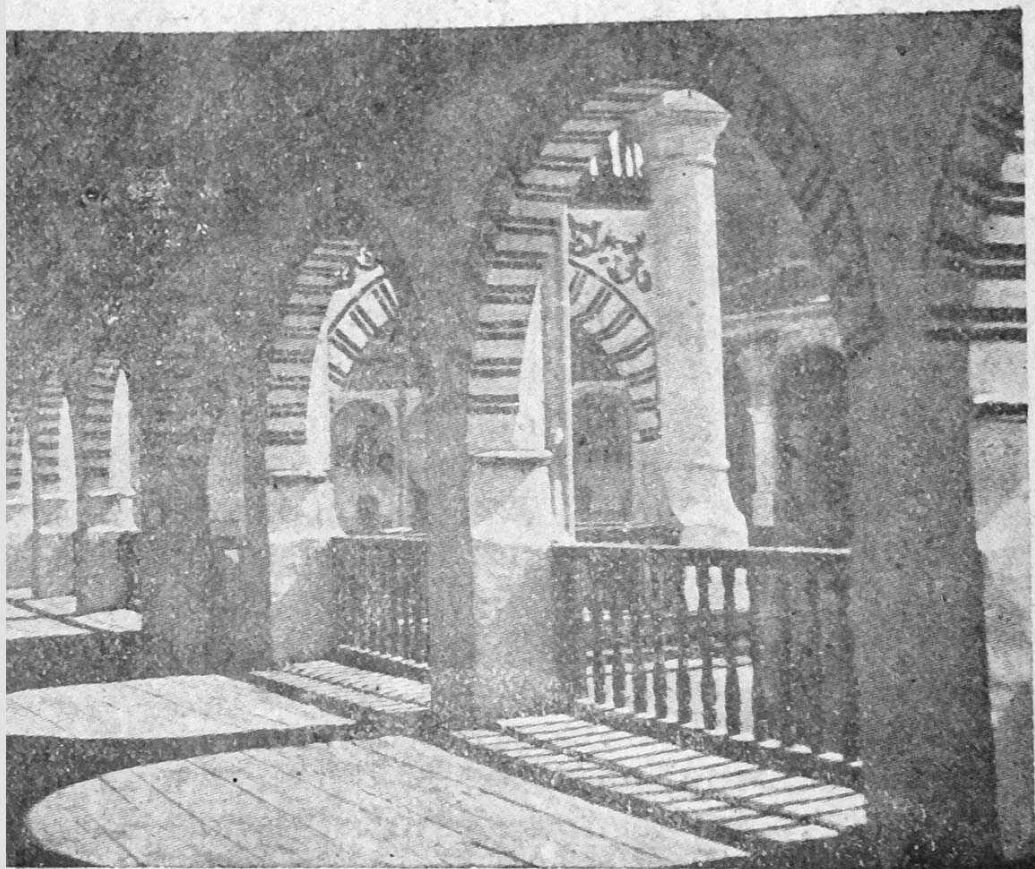
Преди всичко ви завещавамъ да пазите свѣтата вѣра непорочно и честно отъ всѣкакво злословие, както приехте отъ светитѣ отци, безъ да я примѣсвате съ чужди и разни учения. Стойте добре и дрѣжете преданията, които сте учили отъ мене, безъ да се отклонявате нито на дѣсно, нито на лѣво, но ходете по дадения пѣтъ. Пазете се, внимателно, отъ свѣтскитѣ пристрастия и всѣкога помнете за какво сте излѣзли отъ свѣта и защо сте презрѣли свѣта и което е въ свѣта.

Най-вече се пазете отъ змията на сребролюбieto, защото сребролюбieto е корень на всичко зло споредъ апостола. Сжщиятъ го наричатъ второ кумирслужение. Защото богатството на монаха не се състои въ среброто и златото, а въ съвършено нестижание и отсичане на волята си и въ голѣмото смирение. Не ви говоря това по своя заповедъ, но Христовитѣ заповеди ви ги напомнямъ. Христосъ говори на своитѣ ученици, а чрезъ тѣхъ и на всички, които сж се отказали отъ свѣта. Не събирайте злато, нито сребро, нито сунити нито медъ и пр. Златото и среброто е голѣмъ врагъ на монаха и като змия гризе оногова, който ги има. Ако имаме твърда надежда на Бога, той нѣма да ни

остави лишени отъ нищо, защото самъ той говори: даже, ако жена забравяше своитѣ чада, азъ нѣма да ги забравя и пакъ преди всичко търсете Царството Божие и неговата правда и всичко друго ще ви се прибави. Когато въ началото дойдохъ въ пустинята лукавиятъ врагъ се опита да ме искуси съ сребролюбието; благочестивиятъ царъ ми прати много злато, което се отказахъ даже да го видя, заради Господа, азъ разбрахъ че тази хитростъ бѣше отъ дявола. Не го приехъ, но го повърнахъ на царя, който го бѣше изпратилъ, като помислихъ въ себе си така: ако искахъ да имамъ злато, сребро и други подобни, защо тогава дойдохъ въ тая страшна и непроходима пустиня, кждето не намѣрихъ човѣкъ, освенъ диви звѣрове. По тоя начинъ се избавихъ отъ примкитѣ на лукавия искусителъ, който се стараеше да ме спжне съ онова, отъ което самоволно се бѣхъ отрекълъ. Заради това и вие не търсете нищо отъ тия нѣща. Вашиятъ небесенъ отецъ, преди да му попросите, знае какво ви трѣбва.

Сжщо така, не търсете да бждете обичани отъ земни царе и князе, нито да се надявате на тѣхъ, като забравяте небесния царъ, войници на когото се записахте да бждете, както да воювате противъ плътъ и кръвъ, но и противъ началника на тжмата въ тоя вѣкъ и пророкъ Иеремия ни заплашва, като казва: проклетъ да е човѣкъ, който се надѣва на човѣка и пр. И като прибавя разни примѣри на зли хора, доказва, че благословенъ е човѣкъ, който се надява на Господа. Не говорете какво ще ядемъ, или какво ще приемъ, или въ що ще се облѣчемъ, защото всичко това езичниците търсятъ. Погледнете на небеснитѣ птички, че нито сѣятъ, нито жънатъ, нито въ житници събиратъ и Вашия Небесенъ Отецъ ги храни. Не сте ли вие

по-добри отъ тѣхъ. Сами, безъ нищо излѣзохте отъ свѣта. Не се връщайте въ него нито съ вашето тѣло, нито съ вашия умъ, защото никой, както е казано: „който сложи ржката на ралото и гледа назадъ, нѣма да влѣзе въ Царството Небесно“. И апостола учи: „Миналото да забравяме и къмъ предстоящото да се стремимъ“. Какво значи, чада мои, миналото да забравяме? Нищо друго освенъ дълбоко да забравяме и никакъ да не се предаваме на всичко онова, което оставихме и презрѣхме заради Бога, когато излѣзохме отъ свѣта. Да се трудимъ въ предстоящия ни подвигъ, въ който бѣхме призвани отъ подвигоположника Господа нашего Исуса Христа, нашия преблагъ Богъ, който ни удостои да понесемъ неговия благъ яремъ, защото неговото иго е благо и бремето му е леко. Като ви събра благодатъта на Светия Духъ въ едно, та и вие се старайте да живѣете единомушно и единомисленно; единомушно, като гледате сами на вѣчното създание, което Богъ приготви на ония, които го любятъ. Общежителното пребиваване е много по полезно за монаситѣ, отколкото уединеното. Мнозина не могатъ да изпълняватъ уединения животъ и само твърде малцина и то съвършенитѣ въ монашескитѣ подвизи. Общиятъ животъ е въобще въ всичко полезенъ, както отеческитѣ книги ни говорятъ и учатъ доста за това. Благовдѣхновения пророкъ Давидъ го хвали, като казва: „ето колко е хубаво и прекрасно да живѣятъ братята наедно“. И други благовдѣхновенъ църковенъ пѣснописецъ прибавя: „за тия Господъ обеща животъ вѣченъ“. И самичкъ благия вашъ владика Господъ Исусъ Христосъ не говори ли съ своитѣ пречисти уста: гдето двама или трима сж събрани въ Мое Име, тамъ съмъ и азъ срѣди тѣхъ“. А богоноснитѣ наши отци за уединения животъ

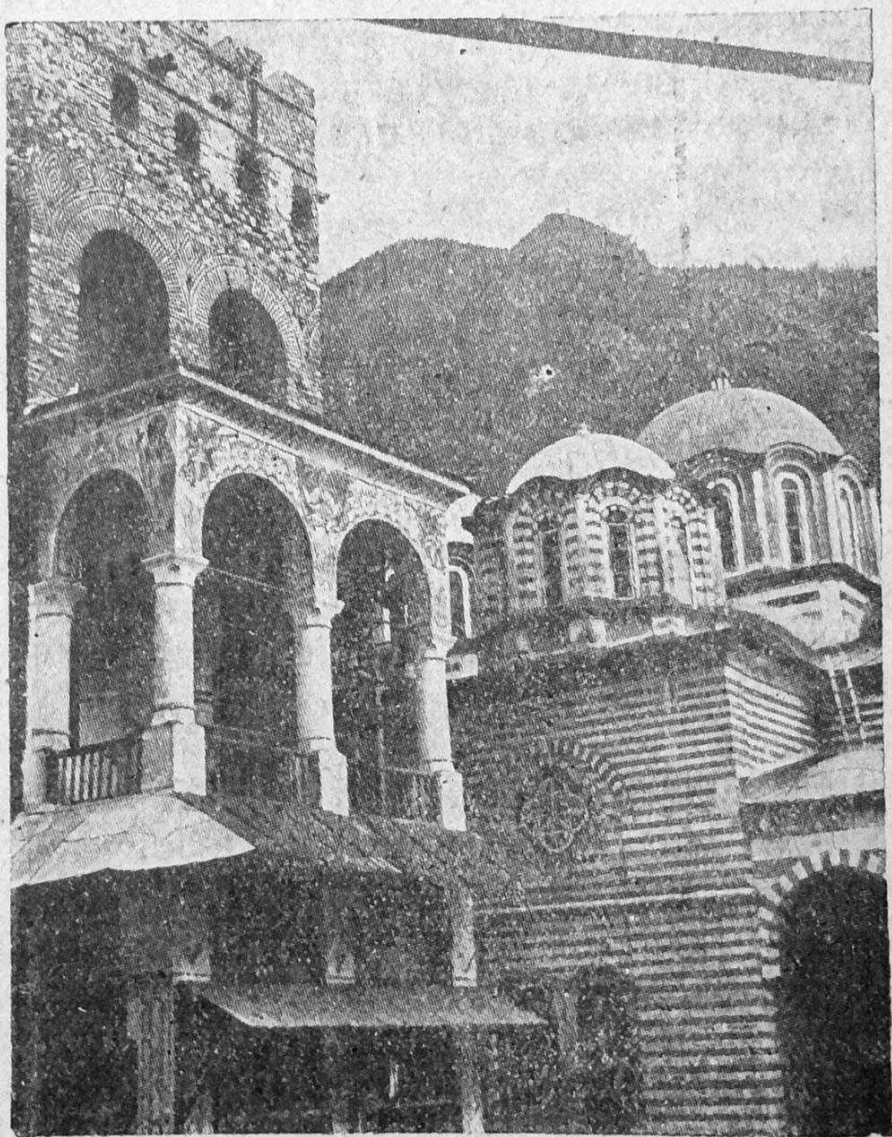

Монастирски коридоръ (докси)

казватъ: горко на уединения, защото, ако падне, нѣма кой да го издигне. Ето защо, чада, не пренебрѣгвайте общежителния животъ, който се възхваля отъ Духа Светаго, чрезъ пророческиѣ уста но още по-вече го закрепвайте и бждете, като едно тѣло въ Господа! Имаме различни членове—едни представляватъ главата, която се разпорежда, други нозетѣ, които работятъ и носятъ, трети другитѣ членове на тѣлото, та всички да съставлявате въ Господа едно духовно тѣло, водено и управлявано отъ разума и словесната душа и нищо раздѣлно нѣма. И когато устроите такова пребиваване и такъвъ животъ въ Бога, тогава самъ той ще бжде всрѣди Васъ, като ще Ви управлява невидимо съ своята благодать.

Не търсете да седате на първо мѣсто и да началствувате, но, помнете оня, който е казалъ: „който у васъ иска да бжде най-голѣмъ да ви бжде слуга“. Избирайте си наставници и поставяйте си началници ония, които Богъ Ви покаже, т. е. ония мжже, които отъ всички сж засвидетелствувани за духовниѣ имъ подвизи, които превъзхождатъ всички по разумъ и по духовни разсждения и които могатъ повѣреното стадо добре и Богугодно да пасатъ по пасбището на благочестието и животворящитѣ Христови проповеди. За такива трѣбва повече да се търси указание отъ Бога, отколкото да се разчита на своето мнение. Ако ли пъкъ, забравяте казаното отъ великиятъ нашъ отецъ и монашески наставникъ преподобния Ефремъ Сиринъ: всички помнете да не желаете началството и председателството и станете игумени, наставници и учители, за да не се разцвѣтятъ у васъ крамоли, препирни, спорове кавги, надпреварвания, клевети, умрази, завистъ и, др. неприлични за монаситѣ страсти, тогава ще стане ясно, че нѣма Христа всрѣдъ васъ, тъй като Христосъ не е учител на раздори и несъгласия, но на миръ и съединение. Той се моли на Бога и Отца за своитѣ свети ученици да бждатъ едно, т. е. единсмислени и не само тѣ, но и всички, които чрезъ тѣхъ вѣрватъ въ него. „Отче Свети запази ги въ твоего име, да бждатъ едно, както сме и ние“ и пакъ: „Не само за тия се моля, но и за вѣрвашитѣ въ мене, поради думитѣ имъ всички да бждатъ едно“. Сжщо така и вие бждете едно, имайте миръ въ себе си, защото Христосъ говори на ученицитѣ си: „Миръ ви оставамъ, моя миръ ви давамъ.“ А какъвъ е, чеда, тоя миръ Христовъ, самъ Христосъ казва: „Не както свѣтътъ дава, азъ ви давамъ мирътъ Христовъ превъзхождащъ всѣки умъ. Този миръ е оня, за който пророкътъ казва:

„Имайте светостъ и бждете въ миръ, защото безъ това никой не може да види Бога“. Такъвъ прочее миръ имайте помежду си и съ голѣмо единомислие и разсъждение устройвайте всичко въ Бога. За да не прогнѣвите благия нашъ владика Бога. Ако ли гъкъ се намѣри нѣкой между васъ, който да сѣе плѣвели, раздори и други съблазни, такъвъ бързо извадете вѣнъ отъ вашето събрание, та гангрена да не намѣри тлѣстии, споредъ апостола, и да не

Кътъ отъ монастира.

се разпространява злото между добритѣ и като горчивѣ коренѣ високо да не прѣзраства и направи пакостѣ, та мнозина да се осквернятѣ. Злитѣ влѣкъ да не разстрои стадото Христово, защото и такива ще се яватѣ. За тѣхъ Христосъ предсказва, като казва: „Трѣбва да дойде съблазанѣта, но горко на свѣта отъ съблазнитѣ“. Ето защо, чада, пазете се отъ такива и не ги допусчайте да живѣятъ между васъ, но ги отстранявайте по-далече отъ себе си, както пастирътъ отстранява краставитѣ овце отъ чистото стадо.

Като живѣете пѣкъ наедно заради Господа, и единѣ за другото, като носите тегоститѣ, непренебрѣгвайте и живѣящитѣ въ уединение и скитащитѣ се въ пустинитѣ и планинитѣ, и въ вертепитѣ и въ земнитѣ пропасти, за които не бѣше достоенѣ цѣлия свѣтъ, но имъ помагайте, съ което можете, за да ги имате за молитвеници къмъ Бога, защото много може да направи усърдната молитва на праведника.

День и нощъ се поучавайте въ закона Господень, често четете книгитѣ на Св. Отца Антония, Теодосия и пр., които съ своитѣ добри дѣла, като свѣтила просияха въ свѣта. Здравно се придържайте о църковнитѣ правила, като не оставяте или пренебрѣгвате нѣщо отъ онова, което светитѣ отци сѣ установили. Да не пренебрѣгвате ржкодѣлието, но въ ржцетѣ ви да има всѣкога работа, а въ устата Ви да бжде молитвата: „Господи Исусе Христе, сине Божий, помилуй мене грѣшниятѣ“. Всѣкога паметствувайте въ умѣтъ си смъртниятѣ часъ. Така правѣха древнитѣ пустинни отци и напразно не ядѣха своя хлѣбъ и не сами отъ труда на ржцетѣ си се хранѣха, но и на търсещитѣ подаваха и така не биваха излѣгани въ своята надежда. Добро е казва апостола, въ благодатъ да се укре-

пява сърцето, а не съ храна, отъ която полза не сж получили ония, които сж ходили по тоя пжть. Сжщиятъ казва: „пребждвайте въ братолюбieto, не забравяйте странолюбieto, защото чрезъ него едни, безъ да знаятъ, приемаха ангели.

Южната църковна врата

Новопросвятени люде, своя еднокръвенъ народъ утвърждавайте въ вѣрата и наставлявайте го да остави глупавитѣ езически обичаи и лоши нрави, които държи и следъ приemanето на святата

вѣра, това прави поради своето неразвитие, заради това нужно е вразумяване.

Още много има да ви говоря, мой възлюблени чада во Господа, но не ми е възможно всичко да Ви пиша. Предавамъ Ви на оногова, който е източникъ на всѣкаква премъдростъ и разумъ и който е истински учителъ, Светия и Животворящъ Духъ. Самъ Той да Ви омъдри, вразуми, просвѣти, научи и настави на всѣко добро дѣло.

Сега Ви оставямъ възлюблениятъ нашъ братъ Григория на мѣсто мене за наставникъ и началникъ, комуто всички сте свидетели, че е достоенъ да управлява добре и по Бога, и единодушно го избрахте за началникъ, макаръ той и да не искаше, но отъ послушание и смирение подчини се на Вашата молба. После Богъ ще Ви посочи кого да изберете. Азъ пъкъ отъ сега желая да пребъдамъ въ тишина и безмълвие, за да се покая за своитѣ съгрѣшения и да изпрося милостъ отъ Бога. Вие пъкъ винаги споменувайте въ молитвитѣ си мене, грѣшниятъ вашъ отецъ, та да найда милостъ въ сѣдниятъ день, тъй като никакво добро дѣло на земята не можахъ да сторя и се страхувамъ отъ деня на сѣда и мѣжитѣ, приготвени за грѣшници като мене. Божията благодатъ да бѣде съ всички васъ, като ви осенява и закриля отъ всички злини. Аминъ. Написа се въ 6449 година (941 отъ сътворението на свѣта, месецъ мартъ 25 день.)

Азъ смирениятъ и многогрѣшниятъ Иванъ, първи жителъ на Рилската пустиня, съ подписа на своята ржка потвърждавамъ писаното по горе“.

Отъ писаното въ завета лжха онова, което Св. Иванъ е мислилъ, че ще е най-добро за братята, неговитѣ последователи; че братята неговитѣ последователи единъ день ще трѣбва да излѣзнатъ измежду народа и проповядватъ онова

което той имъ завещава.—„Горко на осамотения“ ! — казва св. Иванъ, „защото, ако падне, нѣма кой да го изправи. Ето защо, чада, не пренебрегвайте общежителниятъ животъ, що Великия Светитель Духъ чрезъ устата на пророка“ и пр. Той ги учи къмъ трудолюбие, като казва; „Да не бжде пренебрѣгнатъ отъ васъ ржчния трудъ, въ ржцетѣ ви да има работа и въ устата да бжде винаги молитвата.“

Кирилова поляна (въ дъното Елен. върхъ).

Колко дълбока философска мисъл се крие въ неговитѣ думи, нали трудътъ е, който облагородява човѣшкото сърдце ? Ето какво ни дава св. Иванъ и ето на какво ни учи великиятъ български светецъ.

Хрисовула на царь Иванъ Шишманъ.

Съ грамотата си отъ 21 септември 1378 год царь Иванъ Шишманъ дава голѣми права на Рилския манастиръ и дарява имоти. Единственъ паметникъ, запазенъ отъ българскитѣ царе въ предѣлитѣ на България. Другитѣ, издадени подобни документи, сж вѣнъ отъ границитѣ ни, като въ Света Гора, Петроградъ и пр. Подъ текста, който е 111 см. дължина и 21 см, ширна, стои златниятъ печатъ на царь Иванъ Шишмана, окаченъ на коприненъ шнуръ. Най доле е бележката направена отъ Партени Павловичъ, който е снелъ преписъ отъ оригинала.

Текстъ на Хрисовула.

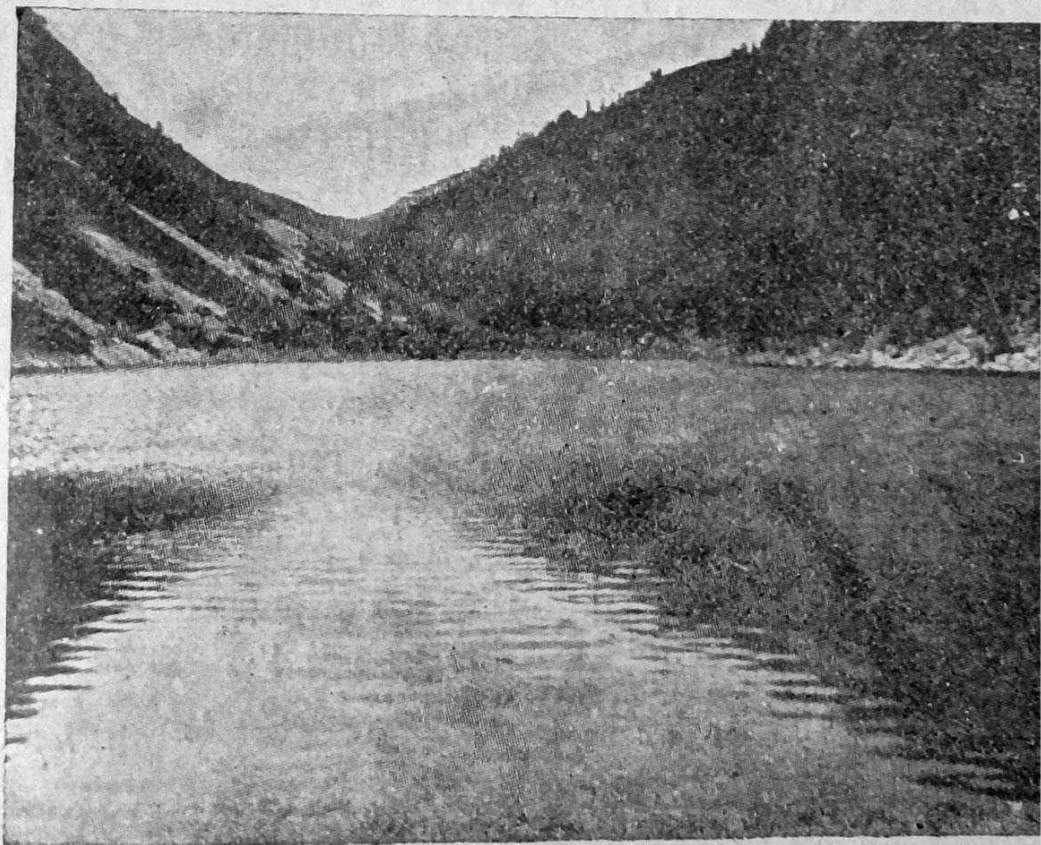
„Благочестиво, приятно и похвално е за всички Христолюбиви царе да обичатъ и иматъ горещо усърдие къмъ святитѣ и благочестиви църкви, гдето сж изобразени образътъ на Богочеловѣка и неговитѣ светии. Царътъ се украсява съ вѣнецъ съ скъпоценни камъни и бисеръ, но освенъ това и съ съ благочестие и вѣра въ Бога, и съ почитание на светитѣ негови храмове.

Затова и мое царско величество, по ангелско предание, помазаникъ Божи, на благочестивиятъ християнски престолъ на светопредставилитѣ се царе, отъ гореща любовъ къмъ Бога и отъ благочестие къмъ светитѣ негови църкви, къмъ Божествениятъ неговъ образъ и къмъ всичкитѣ светии а най-много отъ желание за подновяване паметта и спасението на умрелитѣ въ Бога царе, които преди мене стояха на българскиятъ престолъ, споредъ правилата и преданията, благоизволи и мое царско величество да даде на първообразъ при-

личната тази царска грамота, къмъ която е при-
каченъ златенъ печатъ на моя царски манастиръ
на Св. Иванъ Рилски, който манастиръ се намира
въ тѣй наречената Рилска пустиня, за да владѣе
той всички села и метоси и всичкитѣ недвижими
нови и стари имоти и приходи.

А тия имоти на св. отецъ Иванъ Рилски сж
следващитѣ: манастирътъ: Варвара, Чортовъ-долъ,
Крачино, (сега махала въ Бобошевската община—
дупнишко), Българино, Бждино (сега Бадино-Дуп-
нишко), Дриска и Гангъ, дето е метоха Орлица,
манастирски метохъ до Бруджима. Сетне страната
на Бриджима и Лихатица до края и до р. Рила, а
като се премине презъ нея и се премине презъ
Марещица, до Будуранъ, Каменица и по слизането
имъ въ Рила и задъ нейното преминуване до Бруд-
жима. Тукъ принадлежи още и земята на лѣвата
страна на царския виръ, която граничи съ църквата
св. Богородица до св. Прокопий, що се намира до
камъка изъ дола на р. Рила до Варвара, сетне до
св. Илия и Габровецъ, по брѣга на св. Георги, св.
Архангелъ и Дриска до самия градъ и по-горе
отъ царския виръ; всичкитѣ нови лозя принадлежатъ
на сжщия манастиръ. При това, както Ломница,
Крушевецъ и Ерменецъ се намиратъ на р. Рила и
по-горе отъ Пастра и сж посѣяни ниви, то и тѣ
принадлежатъ на поменатия манастиръ. На сжщиятъ
манастиръ принадлежатъ; с. Базово, Дебъръ, Яб-
ланево (сега Баланово-дупнишко), Пастра, Гнидо
(сега Недобратско-разложко), Братско и Разлош-
китѣ попове; при тоа селото Лешко, селища Дръ-
новъ-долъ и Градища, Царево; селото Долене и
Градищница (въ мелнишко) съ всичкитѣ нейни
приходи и хора, както съ попъ Тодора съ семей-
ството му и родътъ му и съ Петъръ Теодосовъ
съ неговитѣ братя.

А пъкъ срѣдната по-голѣма планина, отъ гдето изтича рѣката Рила къмъ Зланъ тѣй и къмъ Лепшоръ, къмъ Илийна при втичането и въ рѣката Рила и отъ Лепшоръ къмъ Комаревски върхъ, та Каменъ и Царски върхъ и Шипоченъ (мѣстность), дето е монастирскиятъ метохъ, а отъ лѣвата страна на града Стобъ къмъ рѣката Рила и по нейното течение къмъ Стрема и подъ Струма къмъ Германщица, (сега р. Джерманъ), а отъ Греманищица къмъ Българинъ, а отъ Българинъ къмъ Кучешки скокъ и къмъ Агуповитѣ кжщи, Шаакъ, Рибното езеро и Препуковица, тѣй и обратно къмъ върховетѣ на р. Рила въ сила на тази моя царска грамота, на която е прикаченъ златенъ печатъ, има надъ всички мѣста неизмѣнна власть този пустинникъ Иванъ Рилски.

Сухото езеро

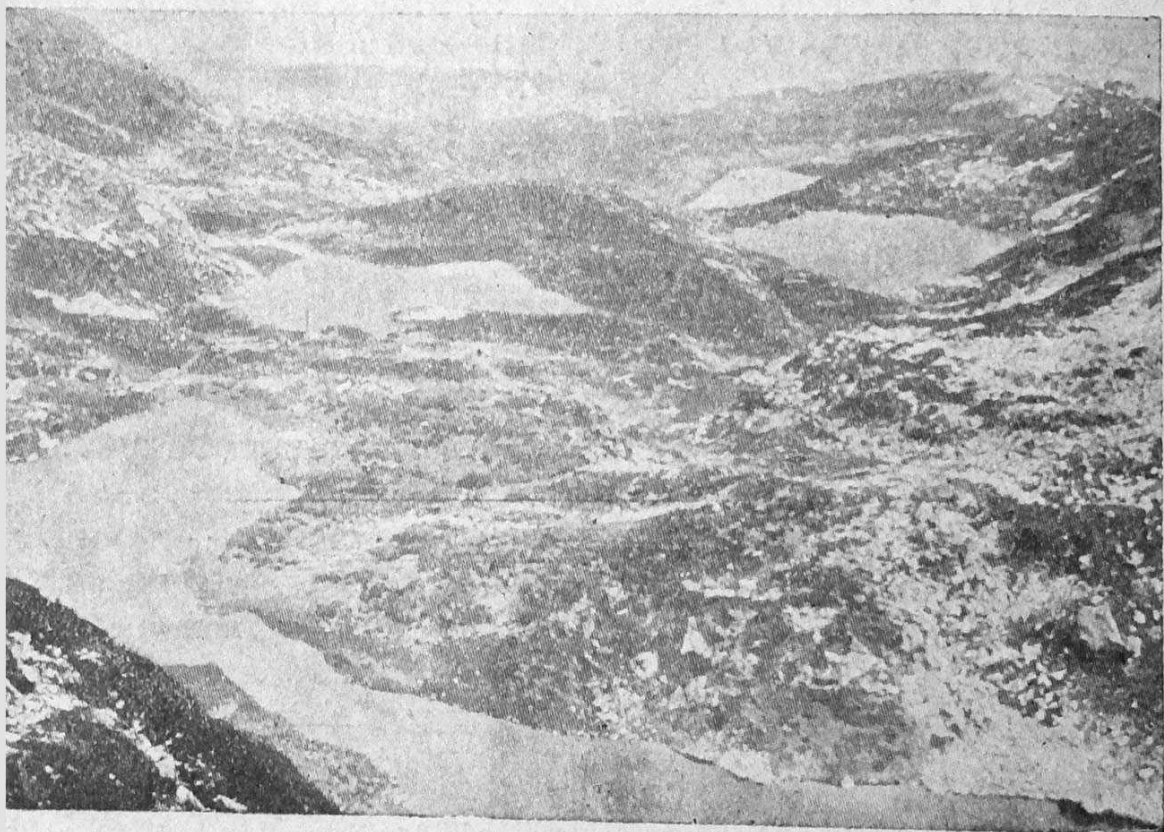
Освенъ гореказаното, гдето и да се намиратъ монастирскитѣ сѣнокоси, мѣста, сгодни за воденици и за риболовство, лозя, ниви, или каквито и да сж недвижима имоти, принадлежащи на тия монастири (обители) или на тѣхнитѣ живи хора, живущи въ околноститѣ на този мой царски монастиръ, на всички тѣхъ има неизмѣнна власть този царски монастиръ св. Иванъ.

Мое царско величество, е съизволилъ да освободи всичкитѣ хора и села на този царски монастиръ съ чистото и свѣтло съзнание, щото никой отъ нашитѣ държавни чиновници да не смѣе да препятствува съ нищо на тѣзи хора, нито военноточилничитѣ, нито подречничитѣ, нито бирничитѣ, нито разпоредителитѣ съ квартири за войската, нито сждиитѣ, нито събирателитѣ на данъкъ отъ кжща, пшеница, лозя, нито десетаритѣ на пчелитѣ, свинетѣ и овцитѣ, нито приемщничитѣ, нито кочиашитѣ, нито соколничитѣ, нито ловджиитѣ, нито градинаритѣ, нито бързоходцитѣ, нито събирателитѣ на данъкъ отъ чифликчиитѣ, нито чиновничитѣ отъ тайната полиция, нито отъ всичкитѣ малки и голѣми боляри и служители на моето царство, които се пращатъ винаги да извършватъ царскитѣ работи и да събиратъ данъцитѣ, никой отъ тѣзи чиновници да не дрѣзне да докачи хората на Св. Отецъ, нито на нивитѣ имъ, нито въ горитѣ, нито да забератъ нѣкой човѣкъ на работа, или неговиятъ слуга на ангария, или да иска кола, коне или добитъкъ. При това никой отъ горепоменатитѣ да не дрѣзне да влѣзне въ селата или у хората на този мой царски монастиръ на св. Отецъ, за да вземе съ сила хлѣбъ, или да убие птица, никой да не дрѣзне да стѣпи съ нога на тѣхниятѣ дворъ, такива да се изпжждатъ и да се спиратъ отдалечъ, щомъ имъ се покаже тази моя царска грамота.

Тъй сжщо и града Стобъ да нѣма ни на косъмъ власть надъ монастирскитѣ хора, нито на тѣхната недвижимость. Ако нѣкой отъ монастирскитѣ хора поиска да отиде по търговия съ своята стока изъ държавата и областитѣ на моето царство, позволява му се да купува и продава всичко съ показването на тая моя царска грамота, на която е окаченъ златенъ печатъ, да не му се препятствува и да не му се взиматъ никакви мита, пжтни пари или нѣщо друго. Ако се прави нѣкакво приношение въ монастирската област този царски монастиръ на Св. Отецъ да взима всичко изправно и никой другъ нѣма право върху това приношение, или върху частъ отъ него да обръща въ своя полза. По такъвъ начинъ този царски мой монастиръ Св. Иванъ пустинножителъ да владѣе всичкото свое достояние, както и по горе е показано отъ отъ мене, свободно и безпрепятствено, докле грѣе на земята слънцето и докле моето царство сжществува.

Защото, мое царско величество, като видѣ доброто устройство и порядъкъ, приличие и чистота на този мой царски монастиръ съ всичкитѣ негови потрѣби, още отъ време на прадѣдитѣ и дѣдитѣ мои и родителитѣ на мое царско величество и отъ времето въ Бога починалия царъ Асѣнь и Калиманъ и другитѣ прадѣди и дѣди на царетѣ български и на моитѣ родители; — всичко това което видѣ мое царско величество даде на този царски монастиръ тая грамота, на която е закаченъ златенъ печатъ. А когато додаты човѣци отъ този монастиръ въ столицата на моето царство, Сръдецъ, никой да не употреби противъ тѣхъ ни на косъмъ, каквото и да е насилие; но по настоящата заповѣдь, на наше царско величество, да не бждатъ тѣ въ нищо обезпокоявани. Подиръ смъртта на мое царско величество, когато се съиз-

воли Господъ Богъ, Царь вѣчный, да постави на моя престолъ или прелюбезниятъ синъ на мое царско величество, или кой да е отъ братята и роднинитѣ ми, да не дръзне никой да отмѣни, или унищожи, каквото и да е отъ това царско мое приношение, но такъвъ да поднови и утвърди и прибави, както това е прилично на православнитѣ царе. Ако ли нѣкой отъ такива дръзне да на-

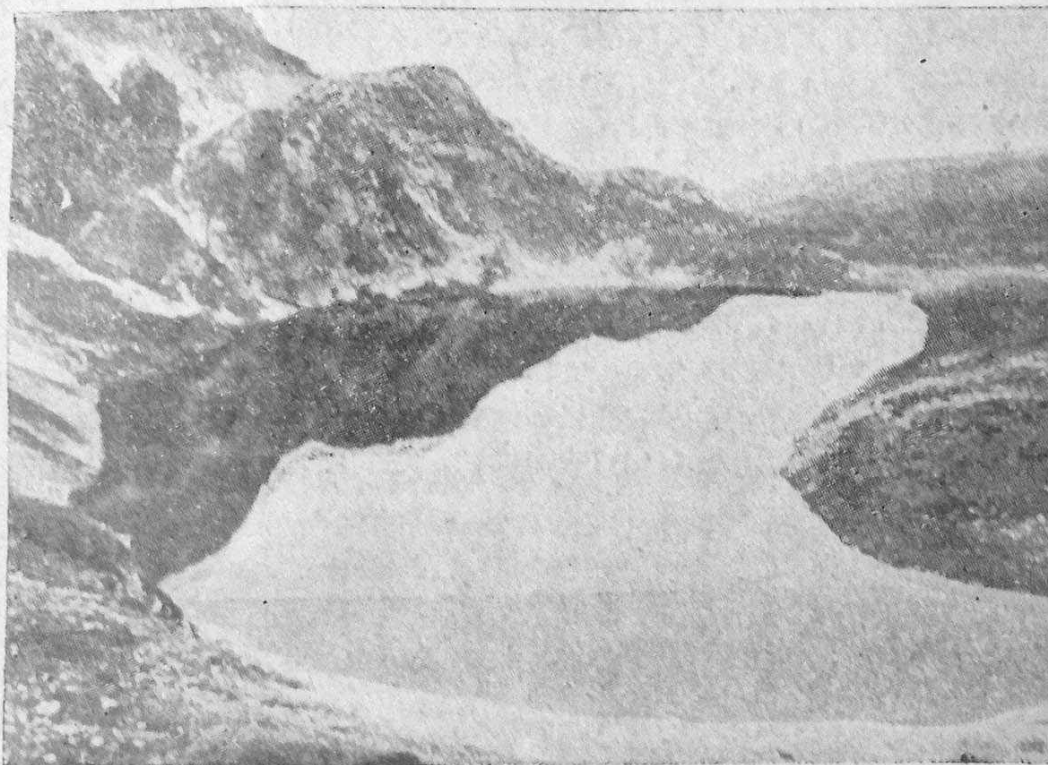
Седмтѣхъ езера

руши или унищожи тая моя царска грамота, да отмѣни нѣщо отъ написаното въ нея, и да начени да стеснява хората на този пустеникъ Иванъ Отецъ Рилски, на такъвъ да заплати Господъ Богъ въ праведниятъ свой сждъ и да бжде такъвъ причастенъ на Юда, предателъ Господенъ, и да наследи проказата Озиева и да има за противникъ светия

Отецъ въ този и въ бждещиятъ вѣкъ, аминъ.

За потвърждение, известностъ и безпрепятствено изпълнение на всичко по-горе даровано, дава се тази първообразна грамота на този царски манастиръ, на което е прикаченъ златенъ печатъ.

Написахъ, азъ, мое царско величество, настоя-

Бъбрека

щата грамота и подписахъ съ обикновениятъ царски знакъ на две индиктъ въ 21 день септември 6887 год. отъ сътворението на свѣта.

Иванъ Шишманъ христолюбиви и български царь и самодержецъ всебългарски и гръцки.

Мѣстоположение.

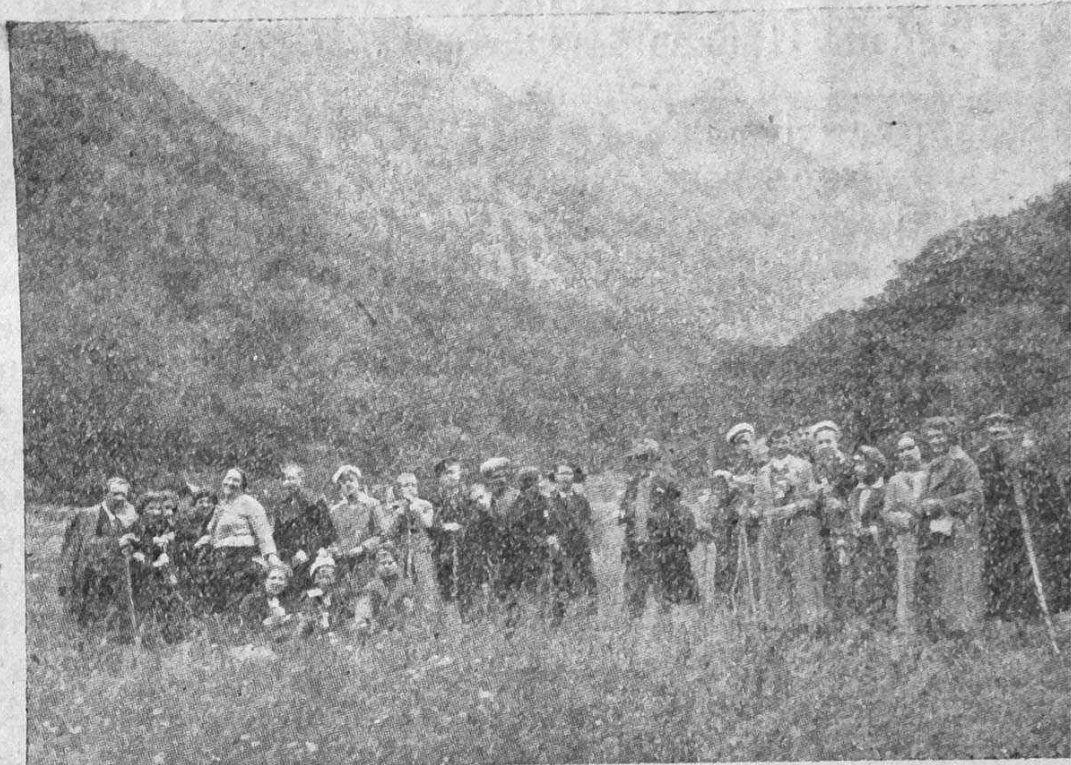
На 1147 метра височина надъ морското равнище, въ гънкитѣ на дивната Рила, на 122 клм. отъ престолния градъ София, се намира величе-

ствениятъ Рилски манастиръ. Нѣма по-красива по живописна мѣстностъ. Тръгнели се пѣшъ отъ с. Рила, на 22 клм., по течението на рилската рѣка, пѣтникътъ остава удивенъ. Вѣковни дървета, тунель отъ гора, хладно въ най-голѣмитѣ горещини, а кристалната вода, разливана отъ рилската рѣка на волностъ и на всѣка крачка не ви остава на мира, иска ви се да пиете, да пиете и все чувствувате жажда. Самиятъ манастиръ е запазенъ отъ вѣтрове и затова не става зимно време много студено. Изправени съ погледъ къмъ страшнитѣ Рупи виждате съперницата на Алпитѣ. Ежедневно малката желѣзница донася съ стотици поклонници.

Посещението на чужденцитѣ е сжщо така голѣмо. Единственото свято мѣсто, най-много посещавано въ България това е Рилскиятъ манастиръ, българскиятъ Иерусалимъ, гордостъта на цѣлото българско племе.

Излизане отъ пещерата

Поклонници на пътъ за постниците

Туристически обекти отъ Рилскиятъ манастиръ.

Рилскиятъ манастиръ лежи въ една отъ най-красивитѣ планини въ България. Разположенъ е по течението на вѣчно шумящата рѣка Рила. Той е заобиколенъ отъ чудно хубави букови и борови гори. Отъ Рилския манастиръ се откриватъ прекрасни обекти за кратки и дълги екскурзии. Ще поменемъ нѣкои отъ тѣхъ.

1. За Рилския манастиръ се отива презъ две мѣста: Дупница и Самоковъ. Отъ Дупница до манастира има хубаво и широко шосе. Минава се презъ Кочериново — с. Рила — с. Пастра — манастира. Отъ Самоковъ до манастира има нѣколко

пътя: а) най-късия път е следниятъ: Самоковъ — с. Мала Църква — Окаденъ-камъкъ — Площадитъ — Кобилино бранище — Сухото езеро — Кукуляцитъ — Кирилова поляна — манастира. При срѣденъ ходъ това разстояние се взима за 8—10 часа. Има доста хубава и ясна пътека. б) Отъ шосето надъ с. Говедарци започва царскиятъ път, който презъ лопушкитъ върхове извежда на Кобилно бранище, откъдето презъ сухото езеро и Кирилова поляна слиза въ манастиря. Този е най-красивия и интересенъ път, но затова и мъченъ. Най-големата височина е 1896 м., където сж поставени две възпоменателни плочи отъ царь Фердинандъ I. в) Презъ Демиръ-капия — Кулата — Канарата — Рибнитъ езера — Рилска рѣка — Кирилова поляна — манастира. До манастира може да се отиде и по единъ твърде красивъ път отъ с. Сепарево — х. Скакавица — Еди-гйолъ — вр. Дамга — Равно — манастиря.

Отъ манастира може да се отиде още до следнитъ мѣста:

1. Сухото езеро. Пътътъ е около 3 ч. Отива се до Кирилова поляна. Отъ тамъ, въ лѣво отъ поляната нагоре се започватъ Кукуляцитъ, при чието свършване се открива езерото.

2) Рибнитъ езера. Отива се до Кирилова поляна. Отъ тамъ въ дѣсно започва пътътъ, който се изкачва по Карколицитъ, после продължава, покрай рѣката Рила, която извира отъ езерата, пътя е 8—10 часа. Отъ тука може да се иде до Смърдливото езеро — най-големото рилско езеро. Отстои около $\frac{1}{2}$ часъ. При Рибнитъ ез. има манастирска хижа за около 10 души, добре гледана. Отъ Рибнитъ езера продължава пътътъ за Мусала презъ Канарата.

3. Еленинъ връхъ. Пжтеката минава презъ кръста на манастира, продължава презъ буковата гора чакъ до върха. Отъ тамъ може да се слезне въ долината на р. Мальовица, после Урдина рѣка и „Овчарско“ къмъ Самоковъ.

4. Седемтѣ Рилски езера. Най-красивитѣ езера на Рила. Иматъ напълно алпийски характеръ. Отстоятъ на 8—10 часа. Пжтътъ започва отъ Баучеровия гробъ — Равна — вр. Дамга — езерата. Отъ тука може да се слезе къмъ х. Скакавица.

Имотитѣ на Рилския манастиръ.

Рилскиятъ манастиръ разположенъ всрѣдъ разкошната и величествена Рила, притежава планински имоти, които представляватъ една обща площъ 223.987 декара. Тая голѣма площъ се подраздѣля на залесена площъ 76,831 декара, проредена горска площъ 8,616 декара, или общо гори 85,448 декара. Незалесената горска площъ представлява едно пространство отъ 20,075 декара и се подѣля на пожарища, голини, поляни, лавини, грохоти, клекъ и пасища.

Освенъ това, въ Рилската планина, манастирътъ притежава: скали 1,848 декара, езера 59 декара, рѣчни корита 289 декара.

Манастирътъ притежава и полски имоти предметъ на земеделско стопанска грижа. Тѣ възлизатъ общо 3119 декара, отъ които ниви 105 декара, градини 30 декара, ливади 2,983 декари.

Манастирътъ притежава още 80 декара въ шосета, 98 декара въ желѣзопжтна линия и въ дворове съ постройки 179 декара. Тия постройки сж постници, земеделско стопски сгради, манастирски метохи и др.

Освенъ горнитѣ сведения за количеството на монастирскитѣ имоти, трѣбва да прибавимъ и чисто планинскитѣ върхове, които представляватъ едно пространство отъ 112779 декара, което се подраздѣля на планински пасища 66,041 декара, клекъ 21,636 декара, скали, сипеи и грохоти 24,499 декара и езера 602 декара.

Монастирътъ Св. Ив. Рилски, разположенъ въ Рила, и притежаващъ голѣми пространства ливади и пасища е създалъ добро скотовъдно стопанство, което притежава 4,000 овце, 108 глави едъръ рогатъ добитѣкъ, кози 153, коне 53, свини 67, кокошки 250, кошари пчели 300.

Хубавитѣ рилски гори сж богати съ всички видове горски породи, но най-вече съ иглолистни видове: боръ, смърчъ и елха. Експлоатацията на горитѣ се ръководи отъ специалисти лесовъди и отива по стопански планъ. При Рило-монастирското стопанство сж уредени горски разсадници общо възлизащи на 43 декара, отъ които се възстановяватъ пожарищата и се възобновяватъ изсѣченитѣ пространства.

Земедѣлското стопанство се ръководи отъ специалистъ и отъ него се продоволствува съ хранителни продукти монастирскиятъ персоналъ.

Съдържание :

	стр.
1. Монастирът Св. Ив. Рилски	3
2. Произходъ на Св. Ив. Рилски	6
3. Св. Иванъ въ Рилската пустиня	15
4. Странствуване мощитѣ на Св. Ивана	21
5. История на монастирът	33
6. Развой на резбитѣ	44
7. Постницата Св. Евангелистъ Лука	52
8. Постницата Покровъ Св. Богородица	56
9. Упътване на посетителя	58
10. Какво ще види посетителя въ музея	59
11. Заветътъ на Св. Ивана	69
12. Хрисовулътъ на Царъ Иванъ Шишманъ	83
13. Мѣстоположение	89
14. Туристически обекти отъ Рилски монастиръ	91
15. Имотитѣ на Рилския монастиръ	93

Подъ печатъ е отъ сѣщия авторъ II часть

„РИЛСКАТА СВЕТА ОБИТЕЛЪ ВЪ КАРТИНИ“